

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України»

Студента 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Чепурди
Тараса
Романовича

Науковий керівник к.е.н., доцент

Кукурудз
Оксана
Михайлівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	6
1.1. Економічна сутність бюджету пенсійного фонду	6
1.2 Зарубіжний досвід формування фінансових ресурсів пенсійного фонду	11
РОЗДІЛ 2. СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	18
2.1. Аналіз основних показників фінансового забезпечення Пенсійного фонду України	18
2.2. Особливості формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України	26
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	35
3.1. Сучасні проблеми фінансового забезпечення Пенсійного фонду України	35
3.2. Основні напрями реформування пенсійного забезпечення	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах економічних перетворень, посилення впливу екзогенних чинників на соціально-економічний розвиток країни важливим є підвищення дієвості системи пенсійного забезпечення. Доцільним є удосконалення системи формування бюджету пенсійного фонду з метою його збалансування та підвищення рівня пенсійних виплат у середньостроковій перспективі. Потребують поглиблення теоретико-методологічні засади формування бюджету пенсійного фонду.

Актуальність реформування пенсійної системи пов'язана з демографічними змінами, які відбуваються в Україні. Щорічно збільшуються дотації державного бюджету Пенсійному фонду України, зростає фінансове навантаження на працюючу частину населення країни. Соціальна значущість пенсійного забезпечення стосується інтересів більше 30% населення – пенсіонерів. Це змушує шукати нові підходи у вирішенні завдань матеріального забезпечення непрацездатних громадян при настанні старості, розвивати шляхи організаційно-економічного забезпечення діяльності пенсійних фондів, здійснювати наукові пошуки удосконалення пенсійної реформи.

На сьогоднішній день найвагомішу роль у формуванні пенсійних виплат населення займає солідарна система пенсійного забезпечення, що передбачає забезпечення мінімальної та гарантованої пенсії, яка надається державою. Її метою є гарантування кожному громадянину отримувати мінімальний дохід після виходу на пенсію. Така система належить до соціального захисту. Кошти для фінансування пенсійних виплат мобілізуються до Пенсійного фонду України шляхом обов'язкових відрахувань від заробітної плати громадян. При цьому, в умовах поступового запровадження трирівневої пенсійної системи, важливим елементом та основою солідарного рівня є формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених у сфері пенсійного забезпечення можна назвати праці Ш. Бланкарта, Дж. Бьюкенена, А. Вагнера, Л.Вальраса, І.Галімова, Дж. М. Кейнса, В. Коровкина, Г. Мактаггарта, Т. Муравльової, І.Озерова, П. Самуельсона, А. Соловйова, Дж. Стігліца, С. Фішера, Ф. Хайека, Л. Баранник, О. Василика, В. Гейця, Б. Зайчука, Н. Корнієнко, Е. Лібанової, І. Луніної, І. Лютого, О. Макарової, Л. Омелянович, Д. Полозенка, М. Ріппи, В. Толуб'яка, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія, Л. Якимової та інших.

Разом з тим, на даному етапі розвитку економічних відносин, важливим є визначення перспективних напрямів удосконалення солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування з урахуванням досвіду країн з розвинутою економікою, пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, демографічної ситуації. З метою збалансування бюджету пенсійного фонду доцільним є посилення обґрунтованості підходів щодо механізму формування бюджету солідарної системи державного пенсійного страхування.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних положень фінансового забезпечення діяльності Пенсійного фонду України.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність формування бюджету пенсійного фонду;
- узагальнити та систематизувати досвід формування бюджету пенсійного фонду у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- проаналізувати сучасний стан формування та використання коштів Пенсійного фонду України;
- визначити перспективні напрями розвитку системи державного пенсійного страхування;

Об'єктом дослідження є бюджет Пенсійного фонду України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання фінансового забезпечення діяльності Пенсійного фонду України.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, зокрема: діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті сутності формування бюджету пенсійного фонду; за допомогою порівняльного та статистичного методів узагальнено досвід формування бюджетів пенсійних фондів в країнах із розвинутою економікою. Історичний та логічний підходи використано при визначенні особливостей розвитку вітчизняної системи пенсійного забезпечення.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань пенсійного забезпечення, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства соціальної політики України, Державної казначейської служби України, Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України, Рахункової палати України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні положення щодо особливостей становлення та розвитку вітчизняної системи пенсійного забезпечення, що сприятиме підвищенню рівня дієвості її регуляторного потенціалу.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкриті у статті «Формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України» у збірнику наукових праць «Фінансова система України» (2018р.).

Обсяг та структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

1.1. Економічна сутність бюджету пенсійного фонду

В сучасній вітчизняній економічній теорії бюджет розглядається як грошове вираження збалансованості надходжень та видатків за певний період часу. Особлива увага приділяється дослідженою виконання бюджетом регулюючої функції, що проявляється у аналізі застосування різних тарифів, пільг, дотацій та напрямів спрямування коштів. Бюджет – це спосіб функціонування механізму утворення коштів необхідних для фінансування функцій, що здійснюються державою. Зазначене визначення сутності поняття “бюджет” передбачає процес реалізації економічних і юридичних законів у взаємозв’язку, що також відбивається на матеріальному аспекті бюджету. При цьому тільки завдяки закону грошові фонди, фінансові ресурси мають здатністю проявлятися у формі бюджету. Слід підкреслити, що бюджет, як форма акумуляції і використання фінансових ресурсів, існує протягом певного періоду часу, який називається бюджетним періодом.

Формування бюджету Пенсійного фонду України регламентується Порядком складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України, затвердженим Указом Президента України від 6 квітня 2011 року №384/2011, та провадиться з урахуванням вимог основних напрямів бюджетної політики в органах Пенсійного фонду України на плановий рік. У даному порядку надається визначення бюджету пенсійного фонду, як головного фінансового плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань та функцій, які здійснюються органами пенсійного фонду, та визначаються основні стадії бюджетного процесу в солідарній системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування [28].

У монографії Б.О. Зайчука, О.Б. Зарудного, С.Б. Березіної дається визначення бюджету пенсійного фонду, як головного фінансового плану

утворення та використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та надходжень з інших джерел, визначених чинним пенсійним законодавством, для забезпечення завдань та функцій, які здійснюються органами пенсійного фонду [27, с. 152]. Основну увагу вони звертають на те, що базою для формування бюджету солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на плановий рік є показники економічного і соціального розвитку країни на відповідний період.

Дещо відрізняється від вітчизняної думки погляди закордонних вчених, так Л.В. Федоров визначає бюджет пенсійного фонду, як форму утворення та використання фонду коштів у розрахунку на фінансовий рік на цілі обов'язкового державного пенсійного страхування та забезпечення, а також інші цілі зазначені у пенсійному законодавстві країни. Бюджет пенсійного фонду є консолідованим, утворюється шляхом поєднання коштів бюджетів територіальних органів пенсійного фонду [97, с. 157]. У праці “Фінансова система загальнообов'язкового пенсійного страхування” А.К. Соловйов зазначає, що бюджет пенсійного фонду є самостійною фінансовою системою повністю відокремленою від державного бюджету на всіх рівнях адміністративного та територіального устрою країни. Він дає визначення терміну “бюджет пенсійного фонду” як сукупності доходів і видатків, яка забезпечує фінансування державної пенсійної системи. Особливу увагу дослідник концентрує на тому, що бюджет пенсійного фонду має бути збалансованим за доходами та видатками за рахунок регулювання розмірів та умов сплати страхових внесків різними категоріями платників, а також за рахунок прямого відшкодування коштів з державного бюджету на покриття витрат пов'язаних зі спеціальними пенсійними виплатами та дефіцитом власних надходжень страхового фонду зумовленого економічними та демографічними факторами.

У західноєвропейській літературі бюджет пенсійного фонду визначається, як грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків державного пенсійного фонду на певний період часу. Особлива увага приділяється питанням впливу бюджету даного фонду соціального страхування на розвиток економіки, оскільки для здійснення пенсійних виплат необхідно залучати кошти підприємств, установ організацій та частину доходів працюючого населення, шляхом сплати загально-обов'язкових страхових внесків.

Отже, економічна сутність бюджету пенсійного фонду можна представити як сукупність відповідних фінансових взаємовідносин між пенсійним фондом, державою, юридичними та фізичними особами з приводу формування страхового грошового фонду шляхом розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та частини національного доходу для забезпечення завдань та функцій, покладених на пенсійний фонд, протягом певного періоду часу. Формування бюджету солідарної системи державного пенсійного страхування має ґрунтуватися на принципах збалансованості, обґрунтованості, системності, комплексності.

Суми сплаченого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування розподіляються між фондами соціального страхування. Слід враховувати, що пенсійний фонд проводить виплату пенсій по інвалідності, внаслідок трудового каліцтва, та пенсії громадянам, які достроково за 1,5 року вийшли на пенсію, ці виплати фінансуються за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві а професійних захворювань та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, відповідно. Фінансовою основою діяльності цих фондів є відповідні суми сплаченого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також кошти з державного бюджету.

Для виплати пенсій за спеціальними пенсійним програмами, надбавок та підвищень використовуються кошти державного бюджету, а також за

рахунок даного джерела покривається дефіцит власних надходжень фонду державного пенсійного страхування. Виплата пенсій здійснюється у відповідності до джерел фінансування.

Вагомим чинником, що впливає на обсяги валового внутрішнього є рівень купівельної спроможності населення країни, який формується під впливом обсягу фонду оплати праці та розміром пенсійних виплат. Для забезпечення розвитку економіки необхідним є стимулювання росту вищенаведених показників.

Сутність формування бюджету пенсійного фонду як інструменту фінансового регулювання соціально-економічного розвитку країни, ґрунтується на інтеграції фінансових інструментів, важелів та методів формування доходів та видатків цільового фонду виходячи з пріоритетів суспільного розвитку, що сприятиме посиленню взаємоузгодженості бюджетної та соціальної політики країни, збалансованості фінансових показників системи державного пенсійного страхування у середньостроковій перспективі.

Джерелами формування коштів бюджету Пенсійного фонду є [21]: страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених законодавством; суми від фінансових санкцій, застосованих відповідно до законодавства до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених на посадових осіб та громадян за ці порушення; благодійні внески юридичних та фізичних осіб; добровільні внески; інші надходження відповідно до законодавства.

Кошти Пенсійного фонду не підлягають оподаткуванню.

При забезпеченні належного рівня пенсійних виплат виникає ситуація, коли видатки пенсійного фонду перевищують його доходи, як наслідок

утворюється дефіцит, що має покриватися за рахунок коштів державного бюджету. Тому що кошти бюджету солідарної системи загально-обов'язкового державного пенсійного страхування є фінансовою гарантією конституційних прав громадян країни на соціальний захист у зв'язку зі старістю, професійним захворювання, неблагополучним економічним становищем деяких соціальних груп населення. Пенсійний фонд є централізованим позабюджетним фондом, який має загальнодержавне значення та використовується для вирішення загальнодержавних завдань. Оскільки для виплати пенсій необхідні кошти державного бюджету, бюджет пенсійного фонду є складовою системи державних фінансів, яка впливає на його стійкість.

Збалансований бюджет пенсійного фонду є ефективним інструментом розвитку фінансової системи країни та, зокрема, системи державних фінансів. Забезпечення збалансованості бюджету пенсійного фонду є технічним інструментом працюючим за рахунок маніпулювання, з одного боку, обсягом зобов'язань з виплати пенсій, з іншого боку, зменшенням або збільшенням пенсійного навантаження на економіку країни, шляхом зміни розмірів тарифів страхових внесків.

Профіцит бюджету пенсійного фонду дає можливість створювати резерви коштів, у вітчизняній практиці має бути створений резерв коштів для покриття поточних потреб та резерв коштів для покриття дефіциту бюджету пенсійного фонду в майбутніх періодах. Це позитивно впливає на стійкість функціонування системи державних фінансів. Створюючи резерви необхідно забезпечувати відповідний рівень пенсійних виплат, низький рівень матеріального забезпечення людей похилого віку негативно впливає на розвиток економіки країни, знижуючи купівельну спроможність населення, оскільки в більшості країн Європи це третина населення.

Кошти бюджету Пенсійного фонду використовуються на: виплату пенсій; надання соціальних послуг; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду;

оплату послуг з виплати та доставки пенсій; формування резерву коштів Пенсійного фонду.

Як свідчить вітчизняна практика, щорічно відбувається не значні зміни у чисельності отримувачів пенсійних виплат та розподілі їх по категоріях призначених пенсій. На зміни даної тенденції можуть вплинути зміни у чинному законодавстві, які будуть полягати у зменшені або збільшені віку та умов виходу на пенсію для певних категорії найманих працівників, зменшені або збільшені обсягу мінімального страхового стажу необхідного для отримання пенсійних виплат.

Видаткова частина бюджету пенсійного фонду формується з урахуванням необхідності найбільш точної відповідності вимог чинного порядку нарахування та обчислення кожного виду пенсій, передбаченого законодавством країни. Незначні зміни у порядку нарахування та виплати пенсій можуть значно змінити структуру та кількість отримувачів пенсійних виплат. Приймаючи зміни у чинному пенсійному законодавстві потрібно враховувати можливі наступні зміни обсягів та структури видаткової частини бюджету пенсійного фонду, які можуть привести до розбалансування бюджету ПФУ.

1.2 Зарубіжний досвід формування фінансових ресурсів пенсійного фонду

Протягом останніх років фінансова система багатьох країн світу зазнала значних економічних перетворень, що вплинуло на функціонування систем пенсійного забезпечення. Зарубіжний досвід свідчить, що системи пенсійного забезпечення постійно удосконалюються з урахуванням розвитку фінансово-економічних відносин. В одних країнах системи пенсійного забезпечення фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, то в інших – основу складають пенсійні накопичення населення. Фінансовою основою систем пенсійного забезпечення є обов'язкові страхові внески найманих працівників та роботодавців. У табл. 1.1 наведена інформація про

розміри соціальних внесків у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, коефіцієнти заміщення пенсією заробітної плати.

Таблиця 1.1

Розміри внесків на соціальне страхування та коефіцієнт заміщення, %

Країна	Розміри внесків на пенсійне страхування			Ставка податку на доходи фізичних осіб	Податкове навантаження на заробітну плату		Коефіцієнт заміщення
	Всього	Наймані працівники	Роботодавці		Наймані працівники	Роботодавці	
Австралія	10	0	10	до 45	до 45	10	58,5
Великобританія	23,8	11	12,8	до 50	11-55,5	12,8	47,6
Китай	11	4	7	5-45	9-49	7	-
Казахстан	21	11	10	10	21	10	38,2
Німеччина	40,4	20,2	20,2	до 45	20,2-56,11	20,2	41
Російська Федерація	34	0	34	13	13	34	37,6
Сінгапур	10-34,5	5-20	5-14,5	3,5-20	8,5-40	5-14,5	74,3
США	16,1	7,65	8,45	10-35	16,89-39,97	8,45	33,7
Україна	39,9-55,8	3,6-6,1	36,3-49,7	15	18,6-21,1	36,3-49,7	44,6
Франція	44,87	9,9	34,97	до 40	9,9-49,9	34,97	61,5
Чилі	10	10	0	до 40	10-50	0	61,2
Швеція	29,8	5,3	24,5	28,89-59,09	34,29-64,39	24,5	68,2
Японія	14,3	8,75	5,55	5-50	13,75-58,75	5,55	62,4

Складено автором за джерелом [99;100].

З аналізу даних таблиці можна дійти висновку, що один з найвищих коефіцієнтів заміщення зафіксовано у Сінгапурі. Система пенсійного забезпечення цієї країни складається переважно з обов'язкових накопичень населення, якими управляє Центральний ощадний фонд. Внески на пенсійне страхування розподіляються між трьома накопичувальними рахунками: спеціальним, загальним, медичним. Спеціальний накопичувальний рахунок акумулює пенсійні накопичення, які не можна зняти до виходу на пенсію. На загальному пенсійному рахунку накопичуються кошти, які з цього рахунку можна використовувати не досягнувши пенсійного віку, наприклад, на придбання житлової нерухомості, послуги страхування, освіти. Медичний накопичувальний рахунок використовується для покриття медичних витрат. Основна частина коштів, що перераховуються до системи пенсійного забезпечення спрямовується на загальний накопичувальний рахунок, у табл.

1.2 наведено аналітичні дані щодо розмірів внесків на пенсійне страхування та розподіл їх між накопичувальними рахунками.

Таблиця 1.2

Розміри внесків на пенсійне страхування та розподіл їх між різними накопичувальними рахунками в Сінгапурі

Вік найманого працівника, рік	Розміри внесків на пенсійне страхування, %			Розподіл внесків між різними накопичувальними рахунками, %		
	Всього	Найманий працівник	Роботодавець	Загальний	Спеціальний	Медичний
Молодше 35	34,5	20	14,5	66,67	14,49	18,84
35-45	34,5	20	14,5	60,88	17,39	21,73
45-50	34,5	20	14,5	55,09	20,28	24,63
50-55	28,5	18	10,5	45,62	24,56	29,82
55-60	20	12,5	7,5	57,5	0	42,5
60-65	12,5	7,5	5	28	0	72
Старіше 65	10	5	5	10	0	90

Складено автором за джерелом: [100, с. 77].

Даний розподільчий механізм системи пенсійного забезпечення Сінгапуру дозволив практично дев'яносто відсоткам населення країни придбати власне житло та забезпечив високий рівень надання медичних послуг. Він забезпечується прогресивною диференціацією внесків та гарантією Центрального ощадного фонду виплати мінімального інвестиційного доходу на вклади на звичайному рахунку в розмірі 2,5 відсотка річних, а на пенсійному і медичному не менше 4 відсотків річних.

На основі приватних накопичень побудовані системи пенсійного забезпечення Австралії, Казахстану та Чилі. Особливість австралійської системи пенсійного забезпечення полягає в тому, що вона дозволяє будь-якому охочому зареєструвати особистий пенсійний фонд і управляти пенсійними коштами самостійно. Тим, хто вибрав невдалу інвестиційну стратегію, держава гарантує пенсію по старості, яка фінансується за рахунок Державного бюджету Австралії. Її розміри залежать від доходів пенсіонера та вартості його майна. На повну державну пенсію може розраховувати пенсіонер-одинок або пара з середньомісячним доходом не більше встановленої суми. Слід зауважити, що чим більше дохід пенсіонера та вартість його майна, тим менша державна пенсія. Роботодавці не сплачують

внески до системи пенсійного забезпечення. Наймані працівники зобов'язані самостійно інвестувати кошти в будь-яку накопичувальну програму в розмірі не менше 10 відсотків заробітної плати.

За схожою моделлю побудована система пенсійного забезпечення Чилі. Кожна людина у Чилі має персональний рахунок у приватному пенсійному фонді, на якому акумулюються її пенсійні внески. Після досягнення пенсійного віку накопичена сума виплачується застрахованій особі. Важливо, що застрахована особа сама може визначати розміри внесків на пенсійне страхування, але не менше десяти відсотків заробітної плати, та встановлювати розміри пенсії, тривалість її виплати. Роботодавці у Чилі не сплачують внесків на пенсійне страхування.

У Республіці Казахстан продовжується пенсійна реформа, яка передбачає перехід від солідарної моделі пенсійного забезпечення до приватних накопичень. За основу пенсійної реформи була прийнята чилійська модель 1981–2010 років. Перехід до накопичувальної системи пенсійного забезпечення у Республіці Казахстан здійснюється поступово і очікується, що він буде остаточно завершений до 2040 року [25, с. 39]. Пенсійні внески сплачені найманим працівником акумулюються на індивідуальних рахунках у пенсійному фонді та є основою для нарахування пенсії, внески підприємств зараховуються до державного бюджету, використовуються для надання інших соціальних послуг та фінансування виплати пенсій з солідарної системи. Пенсійна реформа зумовила зниження коефіцієнта покриття до 38 відсотків, хоча за прогнозними даними у 2020 році він зросте до 52 відсотків.

Один з найбільших коефіцієнтів заміщення серед розвинутих країн світу спостерігається у Швеції. Це зумовлено тим, що пенсія у Швеції може складатися з трьох частин: умовно-накопичувальної, накопичувальної і гарантованої. Кошти державного пенсійного фонду формуються за рахунок загальнообов'язкових внесків найманих працівників та роботодавців. Розміри внесків однакові для найманих працівників так і для роботодавців. Частина

внесків спрямовується до солідарної системи пенсійного забезпечення, інша на індивідуальний накопичувальний рахунок.

З внесків, що становлять 16 відсотків фонду оплати праці та надходять до солідарної системи, складаються умовні накопичення. Вони індексуються з урахуванням темпів зростання заробітної плати та демографічної ситуації. Розмір пенсії визначається на підставі обсягу умовних накопичень і очікуваної тривалості життя. Даний механізм нарахування пенсії робить систему умовно-накопичувальної пенсії саморегульованою, що пристосовується до змін макроекономічної ситуації країни. При досягненні шістдесяти одного року жителі Швеції можуть претендувати на умовно-накопичувальну пенсію.

Розмір накопичувальної пенсії залежить від розміру заробітної плати працівника та інвестиційної політики. Внески на даний тип пенсійного забезпечення становлять 2,5 відсотка фонду оплати праці та акумулюються на індивідуальному пенсійному рахунку в державному пенсійному фонді або страховій компанії. Відмінність від попередньої компоненти полягає в тому, що на рахунках розміщуються кошти, якими управляють пенсійні фонди та страхові компанії, інвестуючи їх у відповідності до побажань застрахованої особи. Вона має можливість самостійно вибрати кількість розпорядників коштів.

Гарантована пенсія виплачується громадянам Швеції, які отримують низьку умовно-накопичувальну та накопичувальну пенсії або зовсім позбавлені даних типів пенсійного забезпечення. Виплата гарантованої пенсії фінансується за рахунок коштів державного бюджету. Вона виплачуватися при досягненні громадянином країни 65 років. У повному розмірі вона призначається людям, які сплачували страхові внески протягом сорока років. За кожен недостатній рік страхового стажу розмір гарантованої пенсії зменшується на 2,5 відсотка.

Системи пенсійного забезпечення Японії та Франції включають теж гарантовану пенсію. У Японії система пенсійного забезпечення складається з

двох рівнів. Перший надає право на гарантовану пенсію, розмір якої визначається кожного року та має фіксовану величину. Умовою для отримання гарантованої пенсії є сплата страхових внесків не менше 20 років та досягнення 65 річного віку. Другий рівень забезпечує диференціацію пенсії в залежності від обсягу сплачених внесків та терміну їх сплати. Страхові внески зараховуються до державного бюджету за рахунок якого фінансуються два рівні системи пенсійного забезпечення.

Основою системи пенсійного забезпечення Франції є “континентальна” модель або система “Бісмарка”. Пенсії виплачуються за рахунок внесків найманих працівників та роботодавців за солідарною схемою. Особливістю системи пенсійного забезпечення Франції стало проведення у 2003 році пенсійної реформи, яка була необхідна для збалансування бюджету пенсійного фонду та проводилась у відповідності до закону “Фійона”. Згідно з законом “Фійона” для отримання повної пенсії необхідно мати загальний страховий стаж не менше 160 кварталів та бути у віці 60 років. Якщо страхового стажу не досить, то розмір пенсії зменшується на 1,25 відсотка за кожен недостатній квартал стажу, хоча у 65 років отримання повної пенсії можливе незалежно від тривалості страхового стажу. Цей “штрафний коефіцієнт” не може перевищувати 25 відсотків. Законом передбачається надбавка при продовженні трудової діяльності після досягнення 160 кварталів стажу у розмірі 3 відсотків за кожен рік роботи та сплати страхових внесків, але не більше 15 відсотків [26, с. 38]. Остаточо було зафіксовано принцип індексації пенсії по темпах росту цін та визначений розмір гарантованих пенсійних виплат.

У Сполучених Штатах Америки діють два види таких накопичувальних пенсійних програм з фіксованими внесками і відсотковими внесками. Програма з фіксованими внесками формується за рахунок відрахувань роботодавців, а наймані працівники нічого не сплачують. Проте в 1980–1990 роках в приватному секторі економіки особливо швидкими темпами розвивалися інші програми – з відсотковими внесками. Ці пенсійні програми

як правило фінансуються підприємцями і найнятими робітниками в рівних долях. При цьому кожна застрахована особа отримує свій персональний рахунок в пенсійному фонді і має в своєму розпорядженні право вибору між різними інвестиційними програмами, пропонованими компаніями, що управляють пенсійними рахунками. Таким чином застрахована особа сама несе відповідальність за результати і в певній мірі сама визначає величину подальших пенсійних виплат. Учасником приватної пенсійної програми може стати будь-який працівник компанії. Право на пенсію можна отримати, маючи стаж в даній системі приблизно п'ять – десять років.

Враховуючи узагальнення зарубіжного досвіду, підвищення пенсійного віку для жінок в Україні зумовлено світовими тенденціями старіння населення. Це є дієвий інструмент збалансування доходів та видатків бюджету пенсійного фонду на середньострокову перспективу. В умовах економічних перетворень застосування провідного зарубіжного досвіду забезпечує перехід на якісно новий рівень реалізації державної політики у соціально економічній сфері, сприяє виявленню шляхів збалансування бюджету Пенсійного фонду України, створює ефективний механізм мобілізації фінансових ресурсів солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, надає можливість розподілити раціонально страхові внески між рівнями системи пенсійного забезпечення. Аналізуючи діяльність з реформування систем пенсійного забезпечення провідних країнах світу, можна зробити висновок, що немає єдиного правильного рішення для підвищення рівня соціального захисту людей похилого віку. При реформуванні системи пенсійного забезпечення країни необхідно врахувати особливості розвитку даної території та адаптувати наявні методики реформування та резерви розвитку пенсійного страхування.

РОЗДІЛ 2.. СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз основних показників фінансового забезпечення Пенсійного фонду України

Пенсійне забезпечення – необхідний елемент системи соціального захисту, важлива умова економічної та соціальної стабільності держави. Гідне забезпечення добробуту своїх громадян у тому числі тих, хто втратив працездатність за віком або за інвалідністю, а також з настанням інших страхових випадків – кінцева мета економічної діяльності нашої держави. Пенсія – це соціальний контракт між різними поколіннями населення щодо забезпечення пенсіонерам достатнього рівня і якості життя. Тому варто розглянути основні показники фінансової забезпеченості населення, до яких також входить пенсія, як основу соціальних гарантій для людей похилого віку.

Центральним органом виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат здійснює контроль за цільовим використанням коштів є Пенсійний фонд України. Також, Пенсійний фонд України вносить у встановленому порядку міністру праці та соціальної політики України пропозиції з питань формування державної політики у сфері пенсійного забезпечення і соціального страхування, забезпечує її реалізацію

Розглянемо основні показники фінансової забезпеченості населення за 2011-2017 роки. Таблицю побудовано на основі даних Пенсійного фонду України та Державної служби статистики України.

Таблиця 2.1

**Основні показники фінансової забезпеченості населення за 2011 – 2017
рр. (грн.)**

Рік	Пенсія min	Пенсія max	Прожитковий мінімум	Мінімальна заробітна плата	Максимальна заробітна плата, на яку нараховується ЄСВ
2011	750	7500	894	941	14115
2012	822	8220	1017	1073	18241
2013	894	8940	1108	1147	19499
2014	949	9490	1176	1218	20706
2015	949	9490	1176	1218	20706
2016	1074	10740	1240	1378	34450
2017	1373	13730	1373	3200	44050

Складено автором за джерелом [18]

Виходячи з таблиці 2.1. ми можемо бачимо, що пенсія, як і заробітна плата з кожним роком поступово зростають. Мінімальна пенсія тільки в 2017 році відповідала прожитковому мінімуму і складала 1373 грн., нажалі до 2017р. пенсія була значно нижча ніж загальний показник прожиткового мінімуму, та мінімальна заробітна плата. Так, в 2011 році min пенсія складала всього 79,7% від мінімальної заробітної плати, а в 2015 році цей показник ще й падає до 77,91%. Існує дуже велика розбіжність і в розмірі мінімальної та максимальної пенсії, а саме у 10 разів (Додаток 3).

Стан пенсійної системи та перспективи її розвитку великою мірою визначаються демографічною ситуацією. Для України, як і для більшості країн світу, головною демографічною тенденцією поточного століття є процес старіння населення, що виявляється у зростанні частки осіб похилого віку[26, с.8]. Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників страхових внесків припадає 11 пенсіонерів. При такій ситуації пенсійний фонд буде постійно на дотаціях держави. Навіть в умовах високих страхових тарифів, постійною є проблема дефіциту бюджету Пенсійного фонду, яку пов'язують, головним чином, із збільшенням демографічного навантаження і зменшенням кількості платників внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Для України характерними є загальноєвропейські

демографічні тенденції і відповідно до прогнозів (табл. 2.2) , у майбутньому відбуватиметься погіршення демографічної ситуації, що призведе до подальшого зменшення співвідношення між кількістю платників внесків і пенсіонерів.

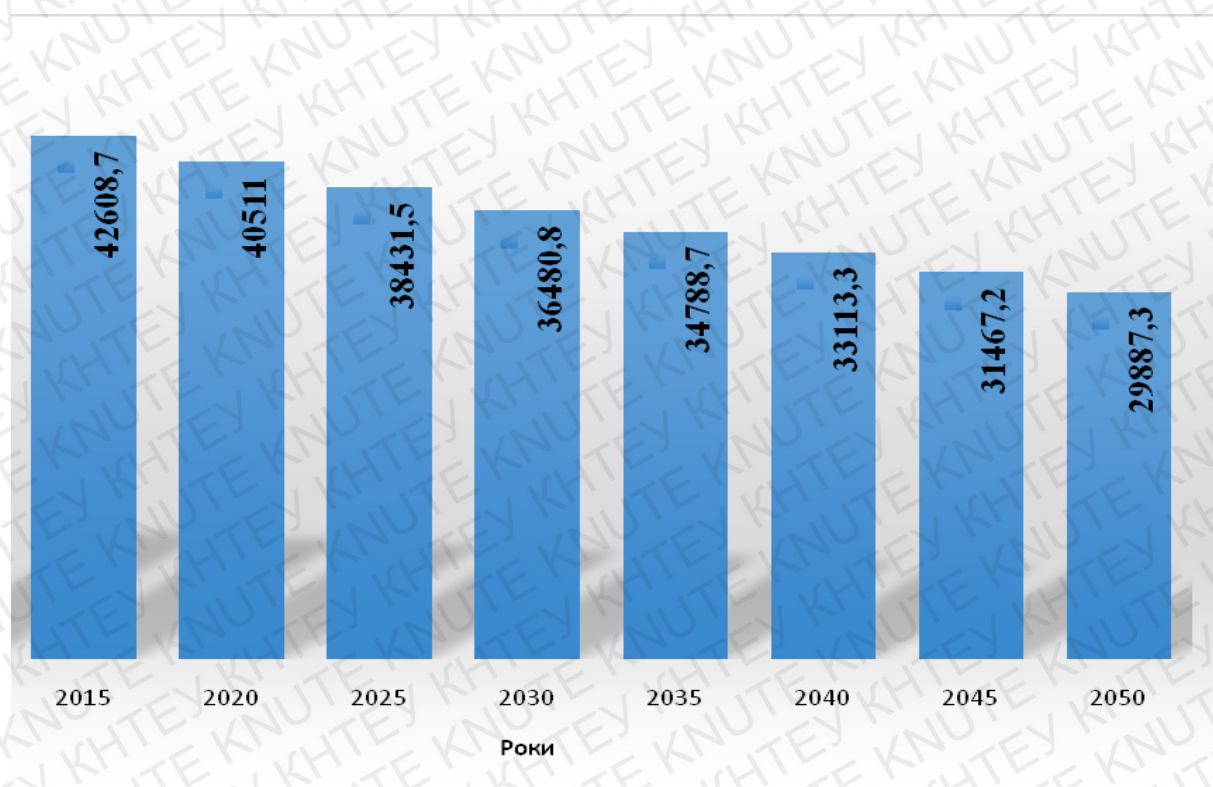
Таблиця 2.2

Демографічний прогноз України до 2050р.

	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Чисельність населення, тис. осіб	44743,8	42608,7	40511	38431,5	36480,8	34788,7	33113,3	31467,2	29887,3
Очікувана тривалість життя при народженні, жінки, років	70,7	70,7	70,8	71,2	71,7	72,8	73,8	74,9	75,8
Очікувана тривалість життя при народженні, чоловіки, років	60,3	61,2	62,2	63,2	64,2	65,5	66,8	67,9	68,9
Кількість осіб у віці 65р. і старше у розрахунку на 1 у віці 15-64р.	0,215	0,204	0,215	0,234	0,254	0,262	0,283	0,314	0,369

Складено автором за джерелом [18]

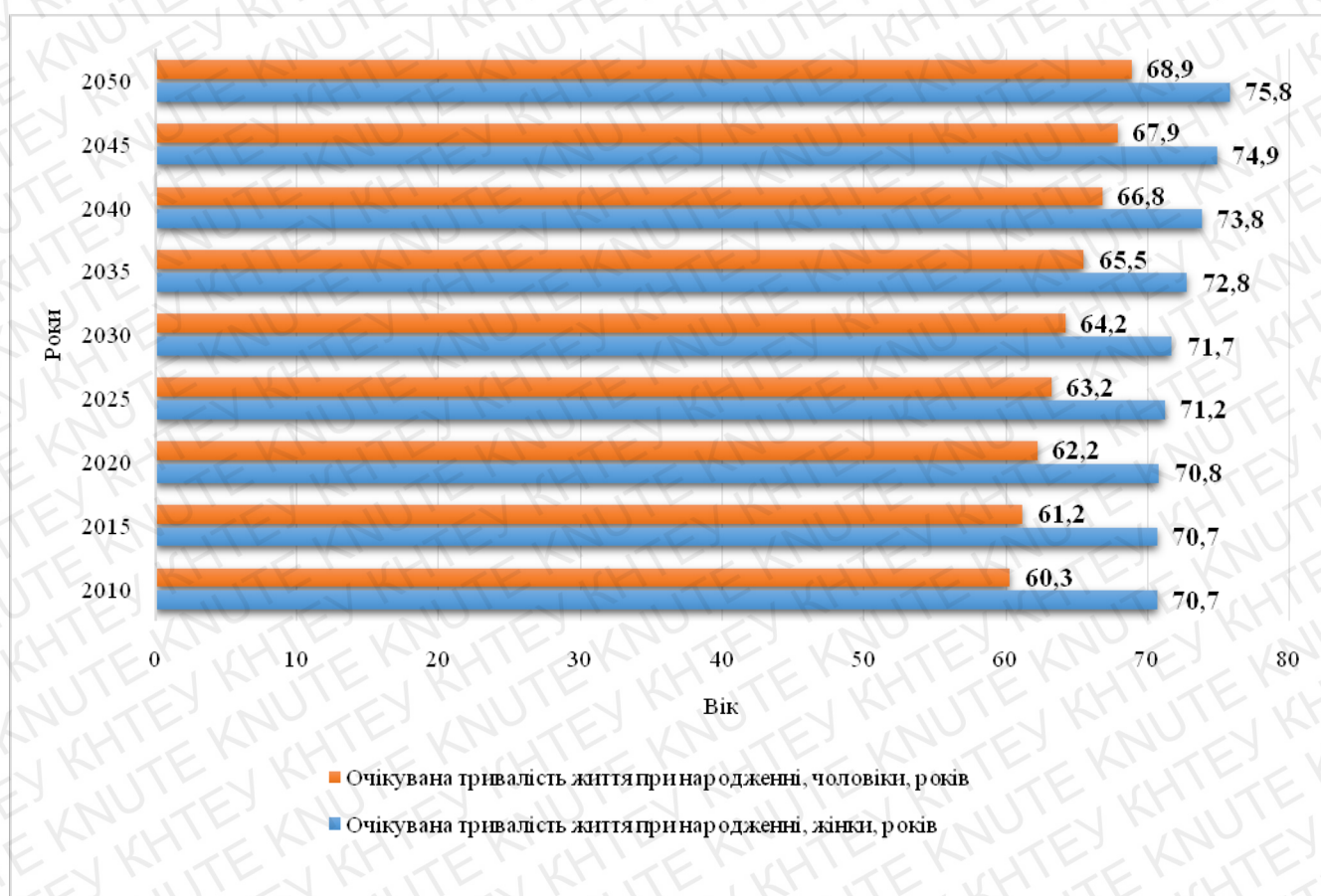
При зменшенні кількості населення, за прогнозними показниками з 44743,8 тис. осіб в 2010 році до 29887,3 в 2050 році, видатки з бюджету на пенсійне забезпечення збільшуватимуться, це пов'язано з тим, що підвищиться очікувана тривалість життя населення, у жінок з 70,7р. до 75,8р, у чоловіків з 60,3 років до 68,9 років, відповідно до прогнозних даних [18], тому буде збільшуватиметься навантаження на працездатне населення.

Складено автором за джерелом [17]

Рис.2.1 Прогнозована чисельність населення України

В середньому в Україні на одного працюючого припадає 1,17 пенсіонер. В країнах Європи цей показник становить два до одного. За таких умов є очевидним, що система пенсійного забезпечення в Україні знаходиться в кризовому стані. За прогнозами до 2050 року населення України зменшиться майже на 30%, а демографічне навантаження становитиме майже 40%. Навіть за низького рівня пенсій, яким характеризується пенсійна система України, навантаження на бюджет стане неприйнятним. Низка демографічних чинників, що коротко описується низьким рівнем народжуваності та смертності одночасно, є характерною як для всіх розвинених країн, так і для України. Можна стверджувати, що фінансова криза поглибила кризу демографічну. Статистичні дані щодо тривалості життя населення України породжують суперечки навколо питання необхідності підвищення пенсійного віку.

Складено автором за джерелом [18]

Рис.2.2. Очікувана тривалість життя при народженні

Враховуючи той факт, що очікувана тривалість життя постійно зростає[18], при постійному зменшенні загальної кількості населення, можна зробити висновок, що при збереженні даної тенденції солідарна система не зможе сама себе забезпечувати. З одного боку, аргумент про коротку тривалість життя, особливо у чоловіків, на пострадянському просторі є доведеним фактом, з іншого – статистика свідчить про високий рівень смертності у молодому віці: якщо чоловік доживає до пенсійного віку, то в середньому живе на пенсії ще 12 років (жінки, що доживають до пенсійного віку, живуть на пенсії в середньому 24 роки). [47]Безперечно, підвищення пенсійного віку, не уникнути, проте необхідно робити це поступово, враховуючи прогностні показники збільшення очікуваної тривалості життя.

Необхідність впровадження третього рівня пенсійної системи є необхідністю для забезпечення економічної та соціальної стабільності в

державі. Але необхідно при цьому також враховувати той факт, що для впровадження недержавного пенсійного страхування необхідно забезпечити гідний рівень оплати праці, щоб особа сама була готова брати участь в недержавному пенсійному страхуванні.

Аналіз середнього розміру заробітних плат населення України за 2013 – 2017 роки, який збільшився з 3619 грн у 2013 р. до 6273 грн. у 2017 р., тобто на 57,7%, унеможливило участь середнього класу у внесенні коштів до недержавних пенсійних фондів та отримання достатнього пенсійного забезпечення у разі виходу на пенсію [18]. Тому, для забезпечення соціального захисту непрацездатного населення необхідно звернути увагу на підвищення рівня заробітних плат та рівня добробуту працездатного населення. З підвищенням загального рівня заробітних плат підвищується і середній рівень пенсій в Україні.

Таблиця 2.3

Середній розмір призначеної місячної пенсії та кількість пенсіонерів в Україні за 2011 – 2017 рр.

	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.
Кількість пенсіонерів, тис.	13738	13820,5	13639,7	13533,3	12147,2	11938,8	11725,4
Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерам, грн.	1151,9	1253,3	1470,7	1526,1	1699,5	1828,3	2479,2
Абсолютний приріст призначеної місячної пенсії пенсіонерам, грн.	—	101,4	217,4	55,4	173,4	128,8	650,9

Складено автором за джерелом [18]

Станом на 1 січня 2018 року на обліку в Пенсійному фонді України перебувало 11725,4 тис. пенсіонерів, що на 213,4 тис. осіб менше порівняно з 1 січня 2017 року. Пенсія за віком є головним видом матеріального забезпечення непрацездатних громадян. У загальній чисельності пенсіонерів близько 8.9 млн – це пенсіонери за віком. Відповідно до статті 26 Закону

України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення 60-річного віку, та починаючи з 1 січня по 31 грудня 2018 року право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу не менше 25 років.

За проаналізований період в Україні наявне зменшення людей пенсійного віку, кількість яких з 2013 по 2017 рік скоротилась на 1,81 млн. осіб, а в відсотковому відношенні – на 13,36%. Основними причинами даного показника є збільшення пенсійного віку, та висока смертність населення.

Мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність за наявності: у чоловіків - 35 років страхового стажу; у жінок - 30 років страхового стажу, та складає з 01.07.2018р. по 30.11.2018р. - 1435 грн. Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність та становить 14350 грн (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

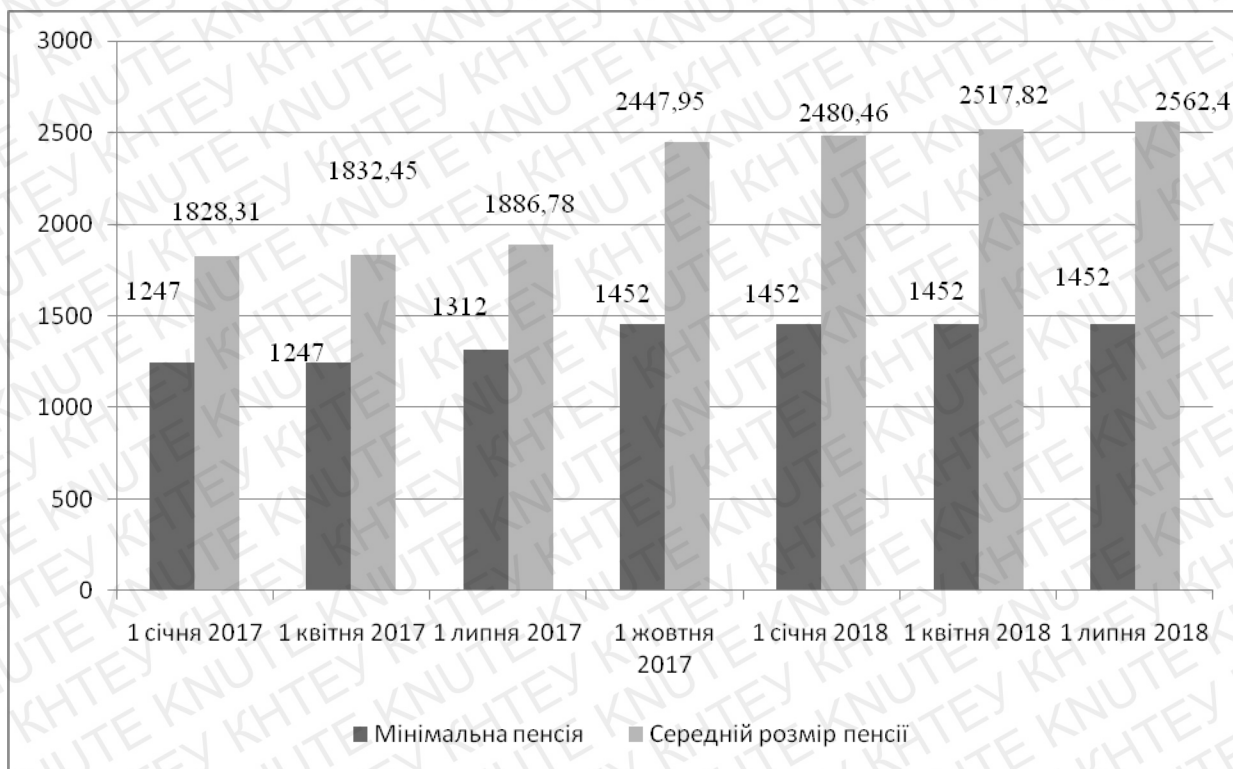
Показники мінімального та максимального розміру пенсії за віком

у 2018 році

Термін дії	Мінімальний розмір пенсії (1 ПМ)	Максимальний розмір пенсії	Підстава
01.01.2018 – 30.06.2018	1373 грн.	13730 грн.	П. 3 ст. 27 та ст. 28 Закону України від 09.07.2003 р. N 1058-XIV; ст. 7 Закону України від 07.12.2017 р. N 2246-VIII
01.07.2018 – 30.11.2018	1435 грн.	14350 грн.	
01.12.2018 – 31.12.2018	1497 грн.	14970 грн.	

Складено автором за джерелом [18]

За даними Пенсійного фонду України середній розмір пенсії разом з цільовою грошовою допомогою станом на 1 липня 2018 року становив 2 562,4 грн, що на 3,3 % перевищує розмір середньої пенсії станом на 01.01.2018 та на 35,8 % більше від розміру середньої пенсії станом на 1 липня 2017 року (див. рис.2.3).

Складено автором за джерелом [18]

Рис. 2.3. Показники середньої та мінімальної пенсій (грн.)

На підставі аналізу доходів Пенсійного фонду України встановлено, що вони відіграють першочергову роль у пенсійному забезпеченні громадян, як основної форми соціального захисту населення. Таким чином, з метою оптимізації управління процесами формування доходів необхідним є впровадження наступних заходів: детінізація заробітної плати населення; створення додаткових робочих місць, створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва; оптимізація управлінських видатків Фонду, які здійснюються за рахунок власних коштів; подальший розвиток системи недержавного пенсійного страхування як додаткової форми пенсійного забезпечення. Запропоновані заходи є важливими для збільшення дохідної бази ПФУ, при їхній сукупній взаємодії та введенні в

дію значно підвищить розмір доходів та зменшить обсяг дефіциту бюджету Фонду.

2.2. Особливості формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України

Пенсійне забезпечення в Україні є основною складовою державної системи соціального захисту населення. Відповідно, воно може вважатися досконалим лише тоді, коли національна пенсійна система є фінансово стабільною і захищеною від ризиків. Базовим фінансовим механізмом здійснення державного пенсійного забезпечення виступає Пенсійний фонд України (ПФУ). Діяльність ПФУ спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра соціальної політики України.

Сучасна система загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення України базується на засадах солідарності й виплаті пенсій із бюджету Пенсійного фонду України. Законодавчо статус ПФУ, його завдання і функції визначено Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 1992 р.

Пенсійний фонд України функціонує як фінансово-банківська система, активи якої формуються за рахунок страхових внесків підприємств, громадян та дотацій із державного бюджету України. Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, що здійснює керівництво й управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії і готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне та в повному обсязі фінансування і виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів ПФУ[18]. Пенсійний фонд

України вносить у встановленому порядку міністру праці та соціальної політики України пропозиції з питань формування державної політики у сфері пенсійного забезпечення і соціального страхування, забезпечує її реалізацію.

Протягом останніх років актуальними є питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів і ВВП, дисбаланс розвитку пенсійної системи в рамках його дохідної і видаткової частин. Не менш важливою для України є демографічна проблема – старіння нації, що призводить до скорочення частки працюючого населення та, відповідно, зростання навантаження на ПФУ. За таких умов особливої уваги потребують питання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, а також ефективного й раціонального використання коштів Пенсійним фондом.

До джерел формування коштів Пенсійного фонду статтею 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003р. віднесено, зокрема, страхові внески, кошти державного бюджету та державних цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду, суми фінансових і адміністративних санкцій, застосованих за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення та сплати страхових внесків і використання коштів Пенсійного фонду, а також добровільні внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування[1].

Напрями використання коштів Пенсійного фонду визначені ст. 73 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і включають виплату пенсій у солідарній системі; надання соціальних послуг; оплату послуг із виплати та доставки пенсій та формування резерву коштів Пенсійного фонду; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду [7].

У процесі своєї діяльності Пенсійний фонд формує доходи, за рахунок яких він покриває свої витрати. Доходи Пенсійного фонду являють собою ту основну складову складного механізму функціонування Фонду, без якої

неможлива його діяльність. Визначивши значимість та необхідність формування доходів Пенсійного фонду України, проведемо аналіз доходів ПФУ за 2011-2017 роки.

Таблиця 2.5

Джерела доходів Пенсійного фонду України за 2011-2017рр.

Джерела доходів (млн.грн.)	2011р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.
Кошти державного бюджету	58 317	64 494	83 234	75 800	94 812	142587	133459
Єдиний соціальний внесок	139 056	157 980	166 864	165 923	169 874	111 706	158910
Інше	2 381	1 552	2 347	2 540	1 850	1 508	870
Всього:	199 753	224 027	252 444	244 263	266 536	255 801	293239

Складено автором за джерелом [18]

Проаналізувавши данні табл.2.5 можна побачити, що доходи Пенсійного фонду України формуються переважно за рахунок коштів єдиного соціального внеску протягом останніх 6-ти років. За 2015 рік відбулось збільшення даного виду надходжень на 2,4 % до позначки 169 874 млн. грн. Зокрема це пов'язано з підвищенням темпів зростання фонду оплати праці, а отже, і збільшенням надходжень єдиного внеску. У 2017 році власні надходження склали 158910 млн.грн., що на 47 204 млн.грн (30%) більше ніж у 2016р.

Кошти Державного бюджету України протягом 2011-2014 років мають тенденцію до щорічного зменшення. Зокрема, у 2013 році надходження з державного бюджету суттєво зросли і становили 83 234млн. грн. Однак, вже в наступному році даний вид надходжень зменшився на 8,89 % і становив 75 800 млн.. грн. У 2015 році спостерігається збільшення надходжень з Державного бюджету до Пенсійного фонду України до 94 812млн. грн. А в 2016 році спостерігається значне збільшення надходжень з Державного бюджету до Пенсійного фонду України до 142587 млн. грн., це пов'язано з втіленням у життя важливих пенсійних реформ, які розпочались з 1 січня

2016 року, а саме: відмінено ставки єдиного соціального внеску залежно від класу професійного ризику виробництва, ставку єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яку сплачує роботодавець знижено до 22 %, крім того, скасовано утримання єдиного внеску із заробітної плати працівників.

Реалізація основного завдання пенсійної реформи, що полягає в підвищенні рівня соціальної захищеності громадян, потребує значних обсягів фінансових ресурсів та збалансованості бюджету Пенсійного фонду. Враховуючи, що основним джерелом бюджету ПФУ є відрахування від фонду оплати праці, то від його зростання залежить і фінансова стійкість Фонду.

Тінізація доходів та зайнятості негативно впливає на стан надходження коштів у бюджет Фонду. Тіньова заробітна плата, яку маскують за офіційними трудовими відносинами й виплачують на рівні мінімальної або нижче за неї, приховує в собі великі фінансові резерви для надходжень у пенсійний бюджет [64, с.16].

Відповідно до джерел доходів визначають і джерела видатків, тобто джерела з яких фінансуються видатки Пенсійного фонду.

Таблиця 2.6

Джерела видатків Пенсійного фонду України за 2011-2017рр.

Складено автором за джерелом [18]

Джерела видатків (млн.грн.)	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.
За рахунок власних надходжень	191 427	199432	192374	199128	202095	226675
За рахунок коштів Державного бюджету	64 494	83 234	75 800	94 812	51345	64791
Інше	2 741	2 538	1 914	851	10	4,80
Всього	258 662	285204	270 089	294 791	253449	291467

Найбільш суттєвими джерелами видатків Пенсійного фонду є власні надходження та кошти державного бюджету. Фінансування видатків за рахунок власних надходжень має тенденцію до зростання, можна зробити

висновок, що найбільшу частку в загальному обсязі займають власні надходження. За 2013 рік питома вага видатків за рахунок власних надходжень збільшилась на 4,5% і, відповідно, становила 66,02 %. Протягом наступних років спостерігається збільшення частки даного виду надходжень у структурі доходної частини Пенсійного фонду, за рахунок якої здійснюються видатки. У 2015 році джерелом видатків було 199128млн. грн. власних надходжень, що 104316млн. грн. більше, ніж видатків за рахунок коштів Державного бюджету. Тенденція до збільшення видатків за рахунок власних коштів спостерігалася і в 2016 р. і склала 202095млн.грн. так і в 2017р. і становила 226675 млн.грн.

Слід відзначити, що кошти Державного бюджету України, що займають значну частку в джерелах видатків пенсійного фонду зростали протягом 2012-2015років від з 64 494 млн. грн. у 2012р. до 94 812млн грн.. у 2015р. Та протягом 2016-2017 рр. ці показники значно зменшились з 51345 млн.грн у 2016р до 64791 млн.грн. у 2017 р. Бюджетом Пенсійного фонду України на 2017 рік планові асигнування з державного бюджету України передбачалися в сумі 141,3 млрд. грн. Протягом 2017 року ці асигнування зменшилися на 7,9 млрд. грн.. і фактично склали 133,5 млрд.грн. За рахунок виділених асигнувань з державного бюджету України було профінансовано: виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами – 64,8 млрд. грн.; сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб у сумі 12,6 млрд. грн.; покриття дефіциту Пенсійного фонду України – 56,1 млрд. грн.

Залежність ПФУ від держбюджету проявляється у високих відсотках бюджетних дотацій, які у 2013 р. становили - 26,44%; у 2014 р.-27,62%. У 2016 році ця частка є найбільшою і становить 55%. У 2017 році частка цих коштів зменшилася до 45%. Але при цьому понад 15% платників сплачують страхові внески до Пенсійного фонду за мінімальним тарифом. Водночас такі внески здатні покрити не більше 40% витрат на виплату пенсій в її

мінімальному розмірі. Це є свідченням недосконалості законодавчого унормування питань формування ПФУ і призводить до недоотримання Пенсійним фондом страхових внесків, спричиненого наявністю пільг.

У 2017 р. обсяги доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду у співвідношенні до загальних обсягів доходів і видатків Державного бюджету України досягли 66% і 60% відповідно. Враховуючи значні обсяги доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду та його високу залежність від коштів державного бюджету, ми вважаємо, що затвердження бюджету Пенсійного фонду повинно здійснюватися не постановою Кабінету Міністрів України, як це відбувається зараз, а Законами України про держбюджет. Це мало б посилити контроль за ефективністю використання коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

На зменшення обсягів витрат ПФУ вплинули негативні процеси, які відбувалися в країні протягом 2014 р. (спад обсягів промислового виробництва майже за усіма видами економічної діяльності, ліквідація підприємств, вивільнення працівників, зростання рівня безробіття тощо). Ці процеси зумовили високі темпи скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників і призвели до зменшення обсягів надходжень страхових внесків до Пенсійного фонду.

З урахуванням перевиконання плану з власних надходжень та досягнутої економії видатків, загальний фінансовий ресурс Пенсійного фонду, що перевищує потребу у видатках 2017 року, склався у сумі 37,4 млрд. грн. Ці кошти спрямовані на: осучаснення пенсійних виплат у жовтні–грудні 2017 року – у сумі 19,5 млрд. грн.; авансове фінансування пенсійних виплат січня 2018 року – 10,0 млрд. грн. (в т. ч. 1,8 млрд. грн. перехідний залишок коштів); зменшення асигнувань Пенсійному фонду з державного бюджету України, в т.ч. на погашення дефіциту фонду, на 7,9 млрд. грн. У 2017 році співвідношення видатків Пенсійного фонду на пенсійне забезпечення до ВВП порівняно з 2016 роком знизилося на 0,4% і становило 10,2%.

Проаналізувавши відповідність обсягу доходів пенсійного фонду видаткам, можна зробити висновок, що протягом 2011-2017рр. видатки перевищують надходження бюджету Пенсійного фонду України. Цей факт вказує на неспроможність солідарної системи пенсійного забезпечення на самофінансування для виконання Пенсійним фондом покладених на нього завдань.

Головною проблемою Пенсійного фонду України є дисбаланс між дохідною та видатковою частиною бюджету. При збереженні наявних тенденцій щодо надходжень і видатків Пенсійного фонду не слід очікувати досягнення бездефіцитності бюджету фонду в періоді, що розглядається.

Так, дефіцит Пенсійного фонду України, визначений на 2016 рік законодавством, зріс порівняно з 2015 роком майже в 3 рази, і склав 81,3 млрд грн. (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Дефіцит Пенсійного фонду України, млрд грн

Рік	Дефіцит бюджету ПФУ
2009	13,1
2010	26,6
2011	17,8
2012	15,3
2013	21,8
2014	22,1
2015	30,2
2016	81,3
2017	56,1

Складено автором за джерелом [18]

Бюджет Пенсійного фонду у 2017 році був збалансованим з різних джерел фінансування. За 2017 рік надходження власних коштів зросли у порівнянні з 2016 роком на 47,2 млрд. грн., або на 42,3%, Перевиконання первісного плану по надходженню власних коштів склалося на рівні 17,1 млрд. грн., або на 112,0%. Без залучення додаткових коштів у грудні 2017 року профінансовано авансову виплату пенсій січня 2018 року на суму 10 млрд. грн.

Обсяг коштів державного бюджету України, що спрямовувався до бюджету Пенсійного фонду, зокрема на покриття його дефіциту, зменшився з 141,3 млрд. грн.. планових асигнувань до 133,5 млрд. грн.. фактичних.

Пенсійний фонд законодавчо звільнено від невластивих видатків.

У 2017 році погашено заборгованість з обов'язкових платежів до Пенсійного фонду на суму 398,2 млрд. грн.

Субсидування дефіциту Пенсійного фонду є найбільшим і постійно зростаючим напрямком витрачання коштів Державного бюджету України. Слід відмітити, що характерною особливістю бюджету Пенсійного фонду у 2016 році є значна втрата власних доходів внаслідок зниження ставки єдиного соціального внеску. Ці втрати склали 96,4 млрд. грн. Якби Фонд отримав ці кошти, він мав би профіцит бюджету у сумі 14,7 млрд. грн. Зазначимо, що зниження ставки ЄСВ не призвело ні до значної легалізації «тіньової» зайнятості, ні до скорочення заборгованості із платежів до Фонду. Незважаючи на те, що зусиллями органів Пенсійного фонду та Державної фіскальної служби у 2016 році було погашено боргів перед Фондом на суму 900 млн. грн., в цілому вони зросли на 1,6 млрд. грн. і станом на 1 січня 2017 року становили 18,9 млрд. грн.

За різними оцінками у 2016 році до 25% працівників не оформили належним чином свої трудові відносини, регулярно сплачувало єдиний внесок лише 10,1 млн. працівників з понад 20 млн. працездатного населення.

Протягом 2015 року відповідно до статті 43 Бюджетного кодексу України тимчасові касові розриви Пенсійного фонду України, пов'язані з виплатою пенсій, покривались за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на договірних умовах без нарахування відсотків за користування цими коштами.

Пенсійний фонд виконав бюджет з дефіцитом коштів, це поставило необхідність залучення додаткових ресурсів. Загальний обсяг залучених позик протягом року становив 38 461,1 млн. гривень. Зазначені позики були повернуті протягом року у повному обсязі.

Сьогодні в Україні маємо ситуацію, коли кількість населення продовжує щорічно зменшуватись, а кількість пенсіонерів щороку зростає, тобто Пенсійний фонд з кожним роком генерує дедалі більше ризиків не тільки для державного бюджету, оскільки вимагає дедалі більше коштів, через постійне підвищення пенсій, але й для економіки загалом. Однак більша частина пенсіонерів не може похвалитися забезпеченою старістю, а порівняно з розвиненими країнами, наш рівень забезпечення громадян є більш ніж незадовільний.

Отже, бюджетна політика Пенсійного Фонду України спрямована на забезпечення реалізації державних соціальних гарантій та соціального захисту вразливих верств населення, фінансової стабільності пенсійної системи та посилення дії страхових принципів у солідарній системі. Бюджет формується відповідно до норм діючого у сфері пенсійного забезпечення законодавства та Основних напрямів бюджетної політики на плановий рік.

Показники бюджету Пенсійного фонду розробляються з урахуванням основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступний рік та результатів аналізу виконання показників бюджету Пенсійного фонду за минулі періоди. Отже, основним результатом діяльності Фонду є виконання планових показників з надходження коштів до його бюджету та своєчасне забезпечення фінансування виплат пенсій та грошової допомоги. Незважаючи на всі труднощі управління коштами, Пенсійний фонд гарантує бідним надання основних засобів до існування, захищає літніх людей від фінансових втрат та кризових явищ, забезпечує справедливу пенсію у якості достойної заміни отримуваного заробітку.

Труднощами, які стають на перешкоді ефективній діяльності фонду є те, що як населення, так і кількість працюючих з кожним роком зменшується, що, відповідно, призводить до зменшення надходжень до фонду.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

3.1. Сучасні проблеми фінансового забезпечення Пенсійного фонду України

Складові людського капіталу – капітал освіти, капітал здоров'я, капіталкультури. Поруч з економічним капіталом людський капітал нації формує їїможливості у сучасному світі. В результаті реалізації політики гуманітарного розвитку в державі буде забезпечено високий рівень життя населення. Рівень життя – це рівень матеріального добробуту, що характеризується обсягом реальних доходів на душу населення і відповідним обсягом споживання.

В Україні на сьогоднішній день, як і в багатьох країнах світу, гостро постала проблема демографічної кризи (старіння населення) та низького рівняжиттє пенсіонерів (Табл.3.1). Аналіз демографічної кризи, доцільно розпочати з розгляду складових, які характеризують даний феномен: показники народжуваності та смертності, міграційні процеси населення у працездатному віці, притік та відтік працівників, продуктивність та конкурентоспроможність робочої сили.

Таблиця 3.1.

Прогноз щодо демографічної ситуації в Україні

	2010 р.	2020 р.	2030 р.	2040 р.	2050 р.
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років:					
чоловіки	65,2	68,5	70,3	71,9	72,7
жінки	75,2	77,1	78,3	79,4	80,0
Сумарний коефіцієнт народжуваності, дітей на 1 жінку	1,52	1,57	1,60	1,68	1,69
Коефіцієнт сальдо міграції, %	0,03	0,10	0,15	0,15	0,13
Середній вік мігрантів, років	41	33	32	32	32

Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників внесків припадає 9 пенсіонерів, а за незмінності рівня участі населення у пенсійному страхуванні

до середини 2020-х років кількість пенсіонерів може перевищити кількість платників [88]. Такі демографічні перспективи вимагають пристосування суспільства й економіки до особливостей «старого» населення, де кількість споживачів перевищує чисельність економічно активного населення. Зокрема, процеси депопуляції та старіння населення справляють дуже негативний вплив на фінансову спроможність солідарної пенсійної системи, яка ґрунтується на засадах солідарності поколінь.

Трудова міграція в Україні вважається чи не найсерйознішою державною проблемою. Проте законодавчою та виконавчою владами й досі не вироблено чітких засад державної міграційної політики, не розширено коло країн, з якими укладено угоди про взаємне працевлаштування громадян, недостатньо вживається заходів щодо соціального захисту працівників, які мігрували в інші країни. На державному рівні не ухвалюються ефективні заходи, спрямовані на те, щоб українці не тільки не виїздили за кордон, а, навпаки, поверталися на батьківщину. Загрозливим для демографічного стану України є те, що високорозвинені Європейські країни та Росія перебувають також у фазі демографічної кризи, що змушуватиме їх створювати сприятливі умови трудової міграції з України в майбутньому. Подолання демографічної кризи і досягнення сталого демографічного розвитку, нормалізація відтворення населення є тривалим і складним процесом. [78, с.23].

При цьому зміст реального виходу з демографічної кризи полягає не стільки в подоланні депопуляції, скільки у підвищенні якості життя населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу. На фоні демографічної та фінансової кризи в Україні спостерігається й погіршення загального рівня якості життя населення в умовах нинішньої фінансової кризи. Це особливо небезпечно для пенсіонерів, повністю залежних від наповнення бюджету Пенсійного фонду України.

Рівень життя населення визначається як одна з найважливіших соціальних категорій, що формується під впливом взаємодії всіх без виключення суб'єктів економічних відносин. Підвищення рівня, яке трактується як соціальний

прогрес, має бути пріоритетним напрямом державної соціально-економічної стратегії, зокрема спрямованої на реалізацію засад соціально орієнтованої ринкової економіки. Поєднуючи в собі характеристику всіх сторін життєдіяльності людини, рівень життя стає своєрідним інтегральним виміром загальної оцінки ефективності державної соціально-економічної політики.

Державна соціально-економічна політика нині не відповідає загальновизнаним критеріям оцінки. Прагнення України до євроінтеграції обумовлює перегляд законодавства стосовно соціальної політики і приведення його у відповідність до європейських соціальних цінностей. Особливо актуальним є визначення понять соціальні стандарти, соціальні нормативи, прожитковий мінімум, соціальні гарантії тощо, які забезпечують достатній життєвий рівень громадян.

Нині існують різні підходи щодо визначення системи показників якості життя населення. Найбільш повною є система, розроблена ООН, яка включає 186 індикаторів, поєднаних у 12 груп (демографічні характеристики, санітарно-гігієнічні умови життя, харчування, житлові умови, освіта та культура, зайнятість та умови праці, транспортні засоби, організація відпочинку, спорт, соціальне забезпечення та свобода людини). [1]

Якість життя можна трактувати як індикатор, за яким оцінюють успішність країни. В Україні в основу нині існуючої соціальної політики держави покладені завдання забезпечення соціальних мінімумів, а не стандартів. Взагалі ж стандартів, які мають характеризувати рівень і якість життя населення, в Україні не існує.

Якість життя пенсіонерів характеризується, насамперед, розміром купівельної спроможності пенсії, тобто у співставленні її величини з цінами на споживчому ринку, з потребами в якісному харчуванні, з витратами на медичне обслуговування, з можливістю оздоровлення та відпочинку, з вартістю житлово-комунальних послуг.

При отриманих результатах якості життя пенсіонерів сучасними науковцями пропонується за необхідне ще раз переглянути методику

розрахунку пенсії, ґрунтуючись на купівельній спроможності громадян за часів їх трудової діяльності і закріпити цю норму в пенсійному законодавстві. Крім того переглянути чинники, що впливають на розрахунок пенсії та ввести до їх числа надбавку (коефіцієнт) за рівень екологічного забруднення, від якого найбільше страждають промислові регіони. Таким чином, нова формула розрахунку матиме вигляд (3.1):

$$П = Зп \times Кс \times Кз \quad (3.1)$$

де П – пенсія;

Зп – осучаснений заробіток (дохід) застрахованої особи;

Кс – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи;

Кз – коефіцієнт за рівень екологічного забруднення в регіоні.

Не можна залишатися байдужими до забруднення навколишнього середовища, яке впливає на погіршення стану здоров'я громадян, тим самим підвищуючи їх витрати на медичне обслуговування. Прожитковий мінімум на сьогодні продовжує використовуватися як поняття «межа малозабезпеченості». Незважаючи на те, що прожитковий мінімум на одну особу і для основних соціально-демографічних груп із року в рік зростає (індексується з урахуванням рівня інфляції), його сучасний рівень не в змозі забезпечувати ні фізіологічні, ні соціальні потреби людини, які є невід'ємною складовою гідного життя.

Наступним чинником, який впливає на розмір пенсії, є заробітна плата. На практиці дуже часто заробіток громадян не виступає фінансовою базою пенсій. Це пов'язане не тільки із фактично низьким рівнем оплати праці у багатьох сферах суспільного виробництва, а й із умисним приховуванням реального розміру заробітку.

В цілому склалась негативна тенденція зменшення частки заробітної плати як фінансової бази страхових відрахувань до ПФУ в порівнянні із загальною сумою реальної її величини. При аналізі впливу заробітної плати на розмір пенсії необхідно розглядати дані показники у комплексі (у порівнянні) із прожитковим мінімумом.

Фактичний рівень трудової пенсії деяких категорій громадян практично знаходиться на рівні прожиткового мінімуму (тобто за межею бідності). Крім того, залишається занадто великий розрив між рівнем середньої пенсії в країні та рівнем мінімальної пенсії за віком за відповідні періоди. В умовах фінансової кризи, коли і цей мізерний рівень життя пенсіонерів знаходиться під загрозою, це може призвести до різкого загострення соціальної ситуації в країні.

Разом з тим, фінансова криза змушує уряд продовжити реформу пенсійної системи, а саме:

- впровадити другий рівень пенсійного забезпечення – державної обов'язкової накопичувальної системи із стимулюванням корпорацій та інших суб'єктів господарювання щодо відрахувань від доходів на індивідуальні пенсійні рахунки своїх працівників;
- переглянути доцільність і скасувати пільгові умови нарахування пенсій окремим категоріям громадян, зокрема народним депутатам і високооплачуваним державним службовцям;
- мінімізувати усі управлінські видатки, які здійснюються за рахунок коштів ПФУ, забезпечивши виключно цільове використання коштів ПФУ.

Аналіз впливу економічних факторів на функціонування пенсійного страхування доцільним буде здійснити у комплексі з реальною оцінкою перших результатів пенсійної реформи, аналізу наявних проблем та пошуку можливих способів їх розв'язання.

Ще однією проблемою вважається той факт, що в бюджет ПФУ з Держбюджету перераховуються кошти, половина з яких спрямовуються на розмежування виплати пенсій (держслужбовцям, науковцям, працівникам прокуратури, судів тощо), а друга половина на державну дотацію до пенсії всім пенсіонерам [8].

Зростання навантаження на працююче населення - одна з об'єктивних причин фінансової неспроможності Пенсійного фонду та Державного бюджету, тобто коштів, що надходять від сплати страхових внесків, не вистачає для фінансування відповідних пенсійних виплат. Слід відзначити, що як державний

фінансовий інститут, Пенсійний фонд України є складовою частиною бюджетно-фінансової системи, який здійснює адміністрування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування через систему акумулювання і розподілу коштів.

В країні приймаються закони, які суттєво підвищують соціальний захист пенсіонерів, але реалізація потребує додаткових коштів, окрім передбачених Держбюджетом України дотацій Пенсійному фонду. Підвищувати пенсії не можна без фінансово-економічного обґрунтування та пропозицій щодо покриття додаткових витрат. Можна покладатись на підвищення заробітної плати, що вплине на збільшення пенсійних відрахувань, але цього недостатньо [77, с.23].

Зазначена ситуація свідчить про те, що пенсійна система й надалі залишається в режимі адміністративно-командного управління. Страхові засади підмінювалися рішеннями, які часто переслідували суто політичні цілі та не мали під собою економічного підґрунтя.

На розмір пенсії впливають певні економічні фактори, а саме, рівень зарплати та регулярність її виплати. Також спостерігається додаткове навантаження на власні кошти Пенсійного фонду та неефективне їх використання. Зокрема, пропозиція Рахункової палати щодо усунення негативних для бюджету ПФУ наслідків запровадження спрощеної системи оподаткування реалізована лише частково; законодавчо не розв'язано питання визначення джерел покриття витрат ПФУ з виплати пільгових пенсій ліквідованих підприємств; законодавчо не встановлено поточного фінансування замість відшкодування з коштів державного бюджету видатків на виплату пенсій, призначених за різними пенсійними програмами [47].

Представлений вище аналіз, дає підстави визначити три основні проблеми (фактори), що обумовлюють низьку ефективність функціонування пенсійної системи України (додаток Н).

Крім існуючих проблем в пенсійному страхуванні спостерігаються й якісні зміни. Так, на відміну від більшості країн, де проводилась пенсійна реформа, в

Україні за нормами нового пенсійного законодавства було перераховано раніше призначені пенсії. При цьому гарантувалося збереження розміру раніше призначених пенсій і пільг щодо обчислення страхового стажу, передбачених раніше діючим законодавством. Збільшено період трудової діяльності, за який враховується заробітна плата для призначення пенсії. Це дозволило встановити залежність розміру пенсії від заробітної плати, з якої сплачено внески до бюджету ПФУ, та заохочує громадян до більш тривалої участі у формуванні ринку праці.

Пенсійне забезпечення – це державна система й основа складова системи соціального захисту населення. Ефективне забезпечення пенсіонерів можливе лише за умов належно спланованого та відпрацьованого фінансового механізму пенсійного забезпечення.

Таким чином, пенсійна система України, не дивлячись на неодноразові спроби реформування, є в цілому неефективною як у суто економічному аспекті (лягає непомірним тягарем на державний бюджет України), так і з погляду соціальної справедливості (недодержання страхових принципів – наявність значних пільг у пенсійному забезпеченні окремих категорій працівників при однаковому розмірі відрахувань; низький рівень пенсій більшості пенсіонерів). Головними напрямками реформування пенсійної системи України має бути суттєве вдосконалення солідарної системи; оскільки внаслідок демографічних тенденцій солідарна пенсійна система нездатна забезпечувати існуючий рівень заміщення пенсіями втраченого заробітку та оптимальну диференціацію пенсій, створення економічних умов для реального введення другого рівня пенсійного забезпечення; стимулювання підприємств для створення приватних пенсійних депозитних фондів у державних банках, як прототипу третього рівня пенсійного забезпечення.

3.2. Основні напрями реформування пенсійного забезпечення

Головним завданням ПФУ є забезпечення стабільного фінансування та виплати пенсій, а також своєчасності їх перерахунків. Діяльність Фонду зорієнтована на підвищення якості та оперативності обслуговування пенсіонерів, платників страхового збору, забезпечення відкритості та прозорості у роботі. Для розв'язання проблем пенсійного забезпечення і підвищення рівня життя пенсіонерів потрібно запровадити такі зміни:

- встановити пряму залежність розміру пенсії від розміру внесків. Особи, які не сплачують внески, не отримуватимуть пенсії. Особи, які сплачують внески в більшому розмірі або протягом довшого часу, одержуватимуть пропорційно більшу пенсію, ніж ті, хто здійснює менші відрахування з меншого заробітку або працює протягом коротшого часу;
- забезпечити точний облік періодів зайнятості, заробітної плати та сплачених внесків. В Україні вже створено систему персоніфікованого обліку відомостей щодо пенсійного забезпечення;
- впорядкувати систему призначення пільгових пенсій. Всі працівники, які сплачують однакові внески, мають отримувати однакові пенсії;
- вилучити програми соціальної допомоги з пенсійної системи. Соціальні пенсії, доплати, адресна допомога та інші види допомоги має фінансувати Державний бюджет. У майбутньому всі ці виплати потрібно об'єднати в єдину програму соціальної допомоги – програму гарантованого мінімального доходу родини;
- для стимулювання платіжної дисципліни встановити оптимальне співвідношення між розмірами пенсій і внесками[77, с.12].

За умови здійснення цих заходів пенсійне страхування в поєднанні із соціальною допомогою сформуєть набагато надійнішу систему захисту від бідності, ніж та, яка існує сьогодні. Проте, якщо зміни буде запроваджено тільки в пенсійній системі, то виявлені проблеми навряд чи вдасться усунути.

Пенсійна реформа має стати складовою частиною комплексної програми економічних і фінансових перетворень в країні.

У реформованій солідарній системі розмір пенсії залежить від розміру заробітної плати, з якої сплачувались пенсійні внески, та страхового стажу, протягом якого вони сплачувались, що досягатиметься шляхом звільнення ПФУ від здійснення невластивих йому виплат (тобто розмежування джерел фінансування виплати пенсій, призначених за різними пенсійними програмами). До найголовніших пріоритетів реформування солідарної системи на сучасному етапі слід віднести вдосконалення механізму індексації пенсій з метою підтримки купівельної спроможності доходів та запобігання бідності пенсіонерів порівняно з рештою населення. Проблеми індексації пенсій існують і у розвинутих країнах[71].

Зазначені вище заходи щодо реформування мінімальної пенсії або, у більш загальному випадку, мінімальної виплати для осіб похилого віку, становлять певну перешкоду для заохочення населення до здобуття пенсійних прав (тобто до активної участі у пенсійному страхуванні). Слабка кореляція між сплатою пенсійних внесків та одержаним розміром виплати призводить до несправедливості і неефективності пенсійної системи. Населення зазвичай ставиться до пенсійних внесків як до податків загалом, не сприймаючи внески як необхідну передумову для здобуття власних пенсійних прав, а отже, намагається уникнути або мінімізувати їх сплату.

Слід також розглянути питання щодо ліквідації пільгових дострокових пенсій. Збереження розгалуженої системи пенсійних пільг, успадкованої від радянських часів, є одним з головних чинників, що здійснює дестимулюючий вплив на економічну активність населення України.

Насамперед слід відзначити, що право виходу на пенсію раніше встановленого віку не може вважатися адекватною компенсацією за працю у шкідливих умовах чи особливий характер роботи. Для кожної окремої людини і для суспільства загалом набагато важливіше (і, зрештою, вигідніше) запобігти втратам здоров'я через несприятливі умови на робочому місці, зберегти і подовжити тривалість активного періоду життя. Натомість можливість раніше вийти на пенсію може бути навіть стимулюючим чинником для зайнятості в

подібних умовах. При цьому роботодавцеві часто значно вигідніше сплачувати внески чи компенсацію на виплату дострокової пенсії, ніж покращувати умови праці.

Необхідно також вирізняти професійну придатність, тобто здатність виконувати певні види робіт, обіймати певні посади, і працездатність як здатність займатися економічною діяльністю взагалі. Якщо працівник з віком втрачає професійну придатність, це не обов'язково означає повну втрату працездатності: його залишкова працездатність дає змогу виконувати інші трудові обов'язки чи функції.

Доцільніше обмежити тривалість періоду роботи у шкідливих чи особливих умовах терміном, припустимо, з огляду на збереження здоров'я й працездатності (тобто без права на достроковий вихід на пенсію), – подібні норми були прийняті в більшості європейських країн постсоціалістичного простору. Звичайно, таке обмеження має запроваджуватися одночасно з комплексом заходів, спрямованих на створення нових робочих місць з належними умовами праці.

Для попередження бідності серед пенсіонерів та підтримки життєвого рівня після виходу на пенсію в більшості країн (виняток становлять, як правило, індивідуальні чи групові приватні пенсійні схеми) встановлюється гарантований мінімальний розмір пенсійної виплати. Такі мінімальні гарантії доходу є основною формою соціальної безпеки людей похилого віку, особливо для тих, які за трудового періоду мали низьку заробітну плату або належать до уразливих категорій населення (іммігранти, жінки та ін.). При цьому матеріальне благополуччя пенсіонерів слід розглядати як необхідну передумову для їх активної участі у громадській та культурній діяльності, наповнення їх життя соціальним змістом [81, с.16].

Співвідношення контингентів пенсіонерів і платників внесків має надзвичайно важливе значення для перерозподільних систем, до типу яких належить українська пенсійна система - солідарна система, в якій поточні виплати наявним пенсіонерам здійснюються за рахунок надходжень внесків від

працюючого населення. Фактично, саме цей показник визначає, наскільки розмір пенсії може компенсувати втрату заробітку, характеризує рівень життя пенсіонерів порівняно з працюючим населенням. Співвідношення кількості пенсіонерів і платників внесків визначається коефіцієнтом заміщення у найбільш загальному розумінні, тобто співвідношення середніх розмірів пенсій і зарплат. За підрахунками експертів групи Блакитна стрічка таке співвідношення зараз в Україні становить близько 90 % і протягом наступних років зростатиме перевищивши 100 % (додаток К)

Співвідношення контингентів пенсіонерів і платників внесків у найближчі п'ять років може бути стабільним за умови сприятливої ситуації на ринку праці: зниження безробіття та, відповідно, зростання зайнятості здатні забезпечити підтримку контингенту платників внесків і навіть деяке його збільшення. Однак, після того, як рівень безробіття наблизиться до природної норми (зовсім ліквідувати його неможливо), співвідношення контингентів пенсіонерів і платників внесків зростатиме паралельно зростанню співвідношення кількості осіб пенсійного й працездатного віку.

Звичайно, є певні резерви щодо посилення мотивації економічної активності населення, реструктуризації зайнятості, особливо щодо переведення працівників неформального сектора в сектор офіційної зайнятості, але навіть їх реалізація (що теж є доволі складною справою) не в змозі перекрити вплив демографічних тенденцій. За припущеннями, закладеними в даний прогноз, вже у 2025 р. кількість пенсіонерів зрівняється з кількістю платників внесків.

Необхідно забезпечити взаємозв'язок між обсягами єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та обсягами отриманого доходу фізичними особами – підприємцями, які обрали спрощену систему оподаткування. Реалізація зазначеного, надасть змогу збільшити рівень соціальної справедливості у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Збільшення бази оподаткування єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, розмірів мінімальної заробітної плати

та коригування розмірів тарифів даного внеску має відповідати тенденціям розвитку економіки. Враховуючи вищевикладене можна зазначити, що будь-який бюджет має виконувати регулюючу функцію. Високі тарифи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування вилучають значну частину доходів у підприємств приватного сектора економіки. Враховуючи те, що основою для нарахування страхових внесків є фонд оплати праці, то приватний сектор економіки намагається мінімізувати даний вид операційних витрат, внаслідок чого йде скорочення зайнятості населення в галузях економіки, зниження питомої ваги заробітної плати в собівартості продукції, зменшення частки фонду оплати праці в валовому внутрішньому продукті. Дана тенденція посилюється високою вартістю позикових коштів, що впливає на зменшення темпів розвитку реального сектора економіки, розвитку нових підприємств. Це призводить до збільшення частки надходжень страхових внесків від підприємств, установ організацій державного та бюджетного секторів економіки в доходах бюджету солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В свою чергу підвищення розмірів пенсійних виплат зумовлене зростанням прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність, а не збільшенням чисельності зайнятого населення та відповідного зростання розмірів заробітної плати в галузях економіки, призводить до розбалансування доходів та видатків пенсійного фонду, зростання його дефіциту, що покривається за рахунок коштів державного бюджету. Це один з основних чинників збільшення питомої ваги коштів зведеного бюджету в бюджеті солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Зміна розміру тарифів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування може стати вагомим інструментом впливу на розміри надходження страхових внесків до бюджету пенсійного фонду. Збільшення тарифів страхових внесків та надмірна їх диференціація, призводить до зменшення їх надходжень.

Отже, розпочата в Україні реформа пенсійної системи в цілому реалізувала завдання приведення пенсійного страхування у відповідність до вимог ринкової економіки. Недосконалість української пенсійної системи в ринкових умовах обумовлює необхідність вивчення світових тенденцій еволюції пенсійних систем, оцінити те, що вже зроблено в країні і, можливо, скорегувати з урахуванням закордонного досвіду. При цьому слід пам'ятати, що характер та структура пенсійної системи залежить від історичних традицій, стану національної економіки, суспільства, пріоритетних напрямків соціальної політики.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Доведено, що показник якості життя поєднує у собі характеристики всіх сторін життєдіяльності людини, і, таким чином, має постати своєрідним виміром загальної оцінки ефективності державної соціально-економічної політики. Якість життя пенсіонерів характеризується, насамперед, розміром пенсії у співставленні із цінами на споживчому ринку, витратами на медичне обслуговування, доступністю оздоровлення та відпочинку, потребами в якісному харчуванні, вартістю житлово-комунальних послуг.

У результаті аналізу сучасного стану функціонування пенсійної системи у фінансовому та демографічному вимірах розкрито проблематику формування бюджету Пенсійного фонду України (особливо в умовах фінансової кризи), ефективності використання пенсійних коштів, збалансування доходів і видатків ПФУ.

В останні роки в Україні зростає частина пенсіонерів у загальній кількості населення. Спостерігається тенденція “старіння нації”, а відповідно зміниться співвідношення працюючих і пенсіонерів. Тобто не буде необхідної кількості працездатного населення, яке б із своєї заробітної плати сплачувало страхові внески в сумі, достатній для забезпечення виплати пенсій пенсіонерам.

В роботі проведений аналіз цілої низки проблем, що стоять перед нашою державою в галузі пенсійного забезпечення її громадян.

Так як показники бюджету Пенсійного фонду розробляються з урахуванням основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступний рік та результатів аналізу виконання показників бюджету Пенсійного фонду за минулі періоди. Основним результатом діяльності Фонду є виконання планових показників з надходження коштів до його бюджету та своєчасне забезпечення фінансування виплат пенсій та грошової допомоги. Незважаючи на всі труднощі управління коштами, Пенсійний фонд гарантує бідним надання основних засобів до існування, захищає літніх людей від фінансових втрат та кризових явищ, забезпечує справедливу пенсію у якості достойної заміни отримуваного заробітку.

Дослідивши динаміку основних фінансових показників Пенсійного фонду України можна говорити про те, що недотримання основних економічних законів при формуванні бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків. У ході аналізу діяльності ПФУ було виявлено, що її головною проблемою є дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту.

Визначено, що для формування повноцінної національної пенсійної системи необхідно вже найближчим часом запровадити її другий рівень – накопичувальну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. На нинішньому етапі проведення пенсійної реформи дане завдання виступає одним із основних, яке потрібно реалізувати українському суспільству.

На початковому етапі функціонування обов’язкових накопичувальних пенсійних програм держава повинна відігравати ключову роль в організації ефективної системи захисту пенсійних активів громадян. Серед комплексу заходів щодо формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм першочерговими повинні стати: активізація перетворень в інституційній і нормативно – правовій базі функціонування другого рівня, а також фондового ринку країни; визначення інструментів та напрямів інвестування пенсійних активів; організація багатоступеневою контролю у системі накопичувального пенсійного страхування із залученням широкого кола суб’єктів другого рівня; проведення роз’яснювальної роботи серед населення щодо підвищення довіри у громадян до накопичувальних пенсійних програм; забезпечення реалізації права громадян на обсяг пенсійних виплат, що відповідає сумі накопичених внесків та інвестиційного доходу від їх інвестування; надання оперативної інформації населенню про динаміку зміни вартості пенсійних активів другого і третього рівнів національної пенсійної системи.

Державна політика у сфері фінансового забезпечення пенсійних виплат є дієвою складовою стратегії соціально-економічного розвитку суспільства. Подальшого удосконалення потребують методологічні засади визначення обсягів надходження коштів з державного бюджету, формування обсягів відшкодувань виплати пенсій по інвалідності та дострокового виходу на пенсію фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування. Вагомим напрямом розвитку солідарної системи державного пенсійного страхування є запровадження розподілу джерел фінансування виплати пенсій та надбавок за відповідними пенсійними програмами.

Враховуючи досвід Великобританії, Німеччини, Угорщини та Польщі в проведенні пенсійної реформи, Україна може використати такі елементи: використовувати досвід Великобританії, а саме запровадження системи професійних пенсій; застосування персональних пенсійних планів і пенсій; Україні доцільно скористатися угорським досвідом більш раннього запровадження недержавного пенсійного забезпечення третього рівня для випробування всього комплексу питань, пов'язаних з накопичувальною пенсійною системою. Тим більше, що в нас уже функціонують недержавні пенсійні фонди. Однак для цього потрібно створити надійну законодавчу, регулятивну та адміністративну структури цієї системи. При доопрацюванні нових законопроектів з пенсійного страхування можна також використати досвід Угорщини щодо юридичного захисту активів учасників приватних пенсійних кас.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19>
3. Зміни сплати ЄСВ з 01.01.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buhoblik.org.ua/nalogi/edynyj-esv-z-01-sichnya-2016.html>
4. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 № 796-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Про пенсійне забезпечення: Закон України 1788-XII від 25.07.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>
6. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України №1057-IV від 04.11.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2015 № 1058-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
8. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України №280-2014-п від 03.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#n8>
9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-XII від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12p>. №626 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2004 № 1215—Про підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України № 2148-VIII від 03.10.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>

12. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України №2262-XII від 31.08.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>

13. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2015 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2015 р. №69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

14. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2016 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2016 р. №190 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

15. Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2017 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

16. Про прожитковий мінімум: Закон України № 966-XIV від 20.01.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

17. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=227018>.

18. Підсумки роботи Пенсійного фонду України [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/category>.

19. Указ Президента України від 06.04.2011 № 384 —Про Положення про Пенсійний фонд України. -[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

20. Боголепов Д.И. Краткий курс финансовой науки / Д.И. Боголепов. – М.: Пролетарий, 1925. – 281 с.

21. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини в Україні: монографія / В.Г. Дем'янишин. – Т.: ТНЕУ, 2008. – 498 с.
22. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О.П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с
23. Конопліна, Ю. С. Соціальне страхування [Текст] : навчальний посібник / Ю. С. Конопліна. - Суми : Університетська книга, 2008. - 224 с.
24. Мальований М.І., Бечко П.К., Бечко В.П. Соціальне страхування [Текст]. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 496 с
25. Коровкин В. Пенсионная система индивидуальной капитализации в теории и на практике / В. Коровкин. – М.: Москва, 2011. – 386 с.
26. Омелянович Л.О. Вплив реформування пенсійної системи України на соціально-економічний розвиток суспільства: монографія / Л. О. Омелянович, Н. С. Рад. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. – 282 с.
27. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування: монографія / [Зайчук Б.О., Зарудний О.Б., Березіна С.Б., Александров В.Т., Недбаєва С.М]. – Київ: “АВТ”, 2006. –1056 с.
28. Порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України: затв. Постановою правління Пенсійного фонду України 31 серпня 2009 р. № 21-2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-п>.
29. Андрусенко Н. Реформування пенсійної системи: ризики і загрози / Н. Андрусенко // Праця і зарплата. – 2012.– № 20. – С. 3.
30. Андрусенко Н. Уряд ліквідує зрівнялівку в пенсійних виплатах / Н. Андрусенко // Праця і зарплата. – 2012.– № 17. – С. 8.
31. Антонюк В. Сучасна проблема бідності Україні, її наслідки для нагромадження людського капіталу та забезпечення економічного зростання/ Г. Юрчик // Україна: аспекти праці. – 2015. № 5. С. 3-11.

32. Бендасюк О. Державне управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки / О. Бендасюк // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1(26). – С. 123-126.
33. Бірюк С. О. Недержавне пенсійне забезпечення сьогодні та завтра / С. О. Бірюк // Професійне управління активами : матеріали XXVII наук.-практ. конф. (14-15 черв. 2013 р., м. Ялта). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.uaib.com.ua.
34. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальний захист в Україні / Н. Б. Болотіна. – К.: Знання, 2010. – 107 с.
35. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на неефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 18-24.
36. Бренер А. В. Аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення України з 2010–2015 рр. [Електронний ресурс] / А. В. Бренер, Ю. О. Набатова. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4054>.
37. Галімов А.В. Аспекти соціального забезпечення: стан та проблематика розвитку пенсійного страхування / А.В. Галімов, В.С. Бастричев // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету “Україна”. – 2010. – №2. – С.55- 60.
38. Гнибіденко, І. Пенсійна система України в умовах реформування / І. Гнибіденко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 222-227.
39. Гончаров А. Поняття соціального захисту / А. Гончаров // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 126–130.
40. Горбачова О. Пенсійний контракт як підстава надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення / О. Горбачова // Підприємство, госп-во і право. – 2010. – № 9. – С. 72-76.
41. Грановська І.В. Проблеми встановлення мінімальної пенсії в Україні // Молодий вчений №2. – 2015. – с. 34-36.

42.Горовець Н. О. Проблеми розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Н. О. Горовець, М. Г. Горовець // Економіка. Фінанси. Право. – 2011. – № 6. – С. 22-25.

43. Горюк Н. Пенсійна система України: проблеми і перспективи / Н. Горюк // Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (25-26 квіт. 2013 р., Київ). - К., 2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.pension.kiev.ua.

44. Губрієнко О.М. Проблеми та перспективи реформування пенсійної системи України / О.М. Губрієнко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №4. – С.57-64.

45.Гуменюк В. Модель пенсійної реформи: без конфліктів на користь малозабезпеченим / В. Гуменюк // Економіст. – 2016р.–№ 2. –С. 6-7.

46. Гуцалова Ю. Порівняльний аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні / Ю. Гуцалова // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 1. – С. 8-13.

47. Жмурко, І. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення / І. Жмурко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 12. – С. 303-306.

48. Забарний Г. Г. Розвиток недержавних пенсійних фондів та їхня діяльність на інвестиційному ринку України / Г. Г. Забарний, Н. Ю. Баланюк // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 50-58..

49. Завора Т. М. Сучасні реалії реформування пенсійної системи України / Т. М. Завора // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: колективна монографія / За редакцією д.е.н., проф. В. О. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – С. 62-75.

50. Заєць Є.Р Проблеми формування доходної бази Пенсійного фонду України /Є.Р.Заєць. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=75942>.

51. Єлісєєва, Л. В. Пенсійна система України : виклики та перспективи [Текст] / Людмила Володимирівна Єлісєєва, Наталія Сергіївна Примачук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; ред.кол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо- поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2016. – Том 23. – № 1. – С. 23-27. – ISSN 1993-0259.- С.23-27.

52. Камінський А. Б. Дослідження інформаційної прозорості недержавних пенсійних фондів України / А. Б. Камінський, Я. В. Ломовацька // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 88-96.

53. Камінський А.Б. Розкриття інформації в системі недержавного пенсійного забезпечення: обґрунтування доцільності та практика реалізації / А. Б. Камінський, Д. А. Леонов // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 62-72.

54. Качан Л. Пенсійні системи та внески: огляд / Л. Качан, В. Лесин // Людина і праця. – 2011. – № 10. – С. 17-18.

55. Кашуба Я. Концептуальні засади трансформації механізму соціального захисту населення в умовах становлення ринку праці в Україні / Я. Кашуба // Україна: аспекти праці. – 2015. №3. С. 3-7.

56. Кириленко О.П. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів / О. П. Кириленко, Г. І. Козак // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 38-49.

57. Коваль О.П. Запровадження накопичувальної пенсійної системи: аналіз пріоритетів та наслідків / О. П. Коваль // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 4. – С.96-100.

58. Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній системі України / Н. П. Коробенко. – К.: Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2011. – 172 с.

59. Кравцова, І. Переваги та проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні / І. Кравцова, А. Удовік // Економіка і регіон. – 2012. – № 3. – С. 233-237.

60. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2011. – 656 с.
61. Лаврухіна Н. О. Актуальні питання стабілізації солідарної системи пенсійного страхування / Лаврухіна Н. О. // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2010. - №3. - С. 171-176.
62. Лесин В. Пенсійна реформа – єдиний шанс мати гідні пенсії / В. Лесин // Людина і праця. – 2011 – №1. – С. 4-5.
63. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / Е. М. Лібанова. – К.: І-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
64. Логвіновська В. Недержавне пенсійне забезпечення – зміни до законодавства / В. Логвіновська // Праця і зарплата. – 2016. – № 8. – С. 3-5.
65. Лук'яновець А. Пенсійне забезпечення в Україні [Електронний ресурс] // А. Лук'яновець // Науковий блог НаУ «Острозька Академія». – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2014/pensijne-zabezpechennya-v-ukrajini/>.
66. Максимчук Є. О. бюджетне фінансування програм соціального захисту населення / Є. О. Максимчук. // Фінансова політика та економічне регулювання. – 2009. – №48. – С. 106–107.
67. Малецька О.О. Оцінка впливу на фінансову стійкість пенсійного фонду України / О. О. Малецька // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 5. – С. 262-267.
68. Мастюгіна Г. Пенсійне забезпечення / Г. Мастюгіна // Вісник податкової служби України. – 2012. – № 3. – С. 44-46; № 17-18. – С. 61-63; № 24. – С. 43-45.
69. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України «Тенденції тіньової економіки в Україні за I півріччя 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&id=e384c>.

70. Міжнародний центр реформ: Розенко про пенсійну реформу: накопичувальну систему планують ввести з 1 січня 2017 року. – Дата публікації: 27.10.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icr.ua.org/rozenko-propensijnu-reformu-nakopichuvalnu-sistemuplanuyut-vvesti-z-1-sichnya-2017-roku/c>.

71. Пенсійна реформа: Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/pensijna-reforma>

72. Показники середньої заробітної плати. Пенсійний фонд України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=307448&cat_id=12212.

73. Остапенко Л. Добровільна система у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування / Л. Остапенко // Праця і зарплата. – 2012. – № 20. – С. 6-7.

74. Показники народжуваності в Україні у 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zik.ua/news/2018/07/20/>

75. Проблеми та перспективи розвитку національної економіки в умовах глобалізації : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної он-лайн-конференції молодих учених та студентів, 11 березня 2016 р., м. Острог / ред. кол. : Л. В. Козак, Т. І. Галецька та ін. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – 132 с.

76. Романовська, О. Пенсійна реформа в Україні : особиста відповідальність за забезпечену старість / О. Романовська, К. Гордієнко // Вісник Національного технічного університету України. – 2016. – № 3. – С. 113-117.

77. Сандлер Д.В. Проблеми та перспективи становлення сучасної системи пенсійного забезпечення в Російській Федерації і України // Україна: аспекти праці. – 2007. – №7. – с.10-13

78. Сова Е. Ю. Проблеми та перспективи розвитку страхового бізнесу в Україні / Е. Ю. Сова // Наука й економіка. – 2015. – № 1 (37). – С. 47.

79. Самодай А. “Пенсійне забезпечення, проблеми та варіанти рішень” / А.Ю.Самодай // Журнал “Страхова справа” – № 3(39). – 2010. – С. 48-50.
80. Селезень Ю. Ю. Недержавне пенсійне забезпечення як напрям розширення системи соціального захисту населення в Україні/Ю. Ю. Селезень // Управління розвитком. - 2014. - №2. - С. 163-165
81. Середня заробітна плата в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/average/?2013>
82. Скуратівський В. А. Управління соціальним і гуманітарним розвитком: навч. посіб. / за ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського: у 2 ч. – К.: НАДУ, 2013. – Ч. 1. – 456 с.
83. Снісаренко О.Б. Аналіз рівня та якості фінансування соціально-культурної сфери у контексті індексу людського розвитку / О. Б. Снісаренко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2. – С. 5-19.
84. Стожок Л. Напрями вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Україні : [розгляд основних напрямів подальшого вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Україні] / Л. Стожок // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 1. – С. 13-18.
85. Стопчак, А. Світовий досвід розвитку недержавного пенсійного страхування / А. Стопчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 5(1). – С. 117-122.
86. Ткаченко Л. Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи / Л. Г. Ткаченко // Економіка України. – 2012. – № 8. – С. 16-22.
87. Ткаченко Л. Г. Резерви збільшення доходів пенсійної системи України / Л. Ткаченко // Україна : аспекти праці. – 2009. – № 5. – С. 15-19.
88. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія/ І.Я. Чугунов, О.В. Насібова. – Київ: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 248 с.

89. Філіпчук П. Суперечності правового законодавства щодо впровадження пенсійної реформи / П. Філіпчук // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – №1. – С.128-132.

90. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання/ І.Я. Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259с.

91. Шевченко Н. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів: проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення / Н. Шевченко, В. Даценко // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 1. – С. 3-7.

92. Ширант А.А. Принципи пенсійного забезпечення: автореф. дис. кан. екон. наук. – Київ, 2012. – 191 с.

93. Ярошевич Н.Б. Пенсійне страхування: проблеми розвитку / Н.Б. Ярошевич, Н.Є. Шутовська / Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип.19.7. – С.240.

94. Ярошенко О. М. Недержавні пенсійні фонди як професійні учасники інвестування інноваційного розвитку України / О. М. Ярошенко // Акт. питання прав. регулювання інвестиційних відносин. – К.: Ред. журн. “Право України”. – Х.: Право, 2013. – С. 138-158.

95. Якимець В. Соціальний захист населення – практика і проблеми // Праця із заробітна плата. – 2015. - № 28.

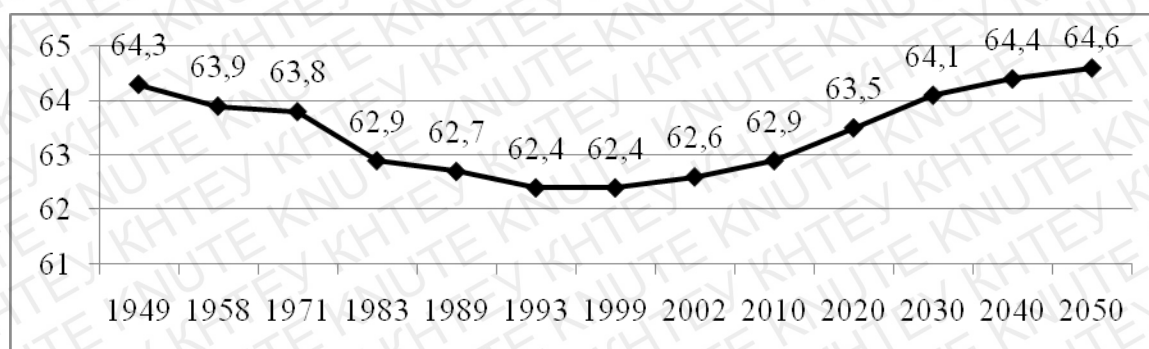
96. Трисеев Ю.П. Долгосрочное прогнозирование экономических процессов / Ю.П. Трисеев. – К.: Наук. думка, 1987. – 298с.

97. Федоров Л.В. Пенсионный фонд Российской федерации. / Л. В Федоров. – М.: Издательская торговая корпорация “Дашко и К”. – 2008. – 396 с

98. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети / Н. Шаманська // Галицький економічний вісник. – 2013. – № 2 (41). – С.43-48.

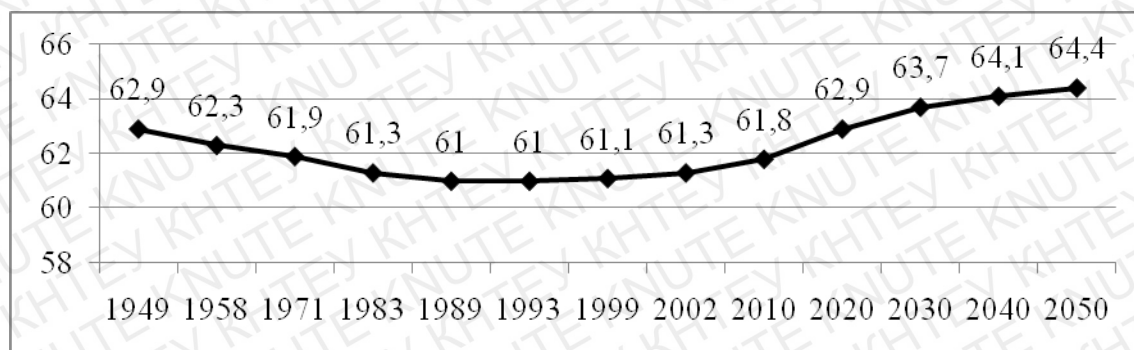
99. Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries/ OECD Publishing. – Paris: OECD, 2011. – 350 p.

100. Pensions at a Glance Asia/Pacific 2011 / OECD Publishing. – Paris:
OECD, 2011. – 109 p.

Середній вік виходу на пенсію чоловік у країнах світу у 1949–2050 роках

ДОДАТОК Б

Середній вік виходу на пенсію жінок у країнах світу у 1949–2050 роках.

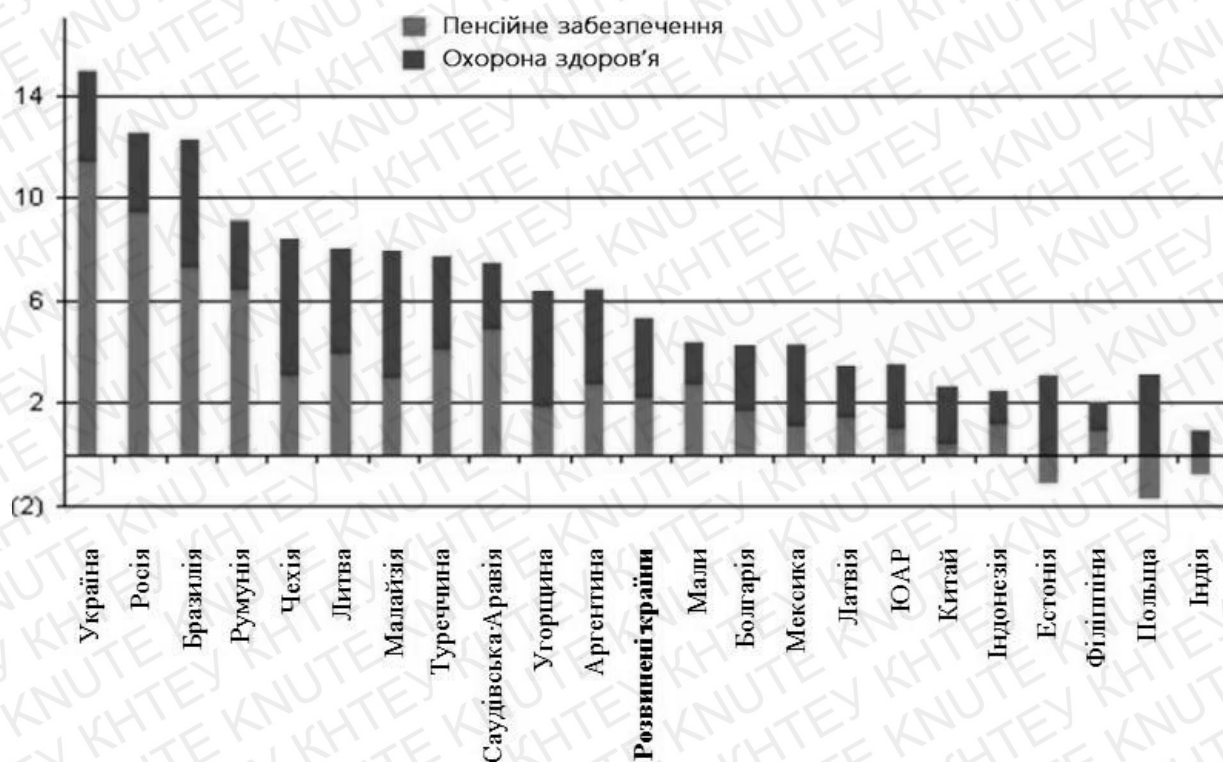
ДОДАТОК В

Витрати на пенсійне забезпечення у відсотках до ВВП, %

Країна	Рік						
	2000	2005	2010	2020	2030	2040	2050
Великобританія	5,5	5,9	6,7	6,9	7,6	8,0	8,1
Німеччина	8,8	9,2	10,2	10,5	11,5	12,1	12,3
Польща	8,5	9,3	10,8	9,7	9,4	9,2	9,1
Росія	4,7	8,1	9,4	10,8	14,0	15,4	18,8
США	5,1	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	5,7
Україна	8,7	12,0	16,3	15,2	18,8	20,9	24,2
Франція	10,5	10,9	13,5	13,6	14,2	14,4	14,2

ДОДАТОК Г

Прогноз зростання державних витрат на фінансування потреб населення похилого віку в країнах, що розвиваються, у 2010–2050 роках, у % до валового внутрішнього продукту.

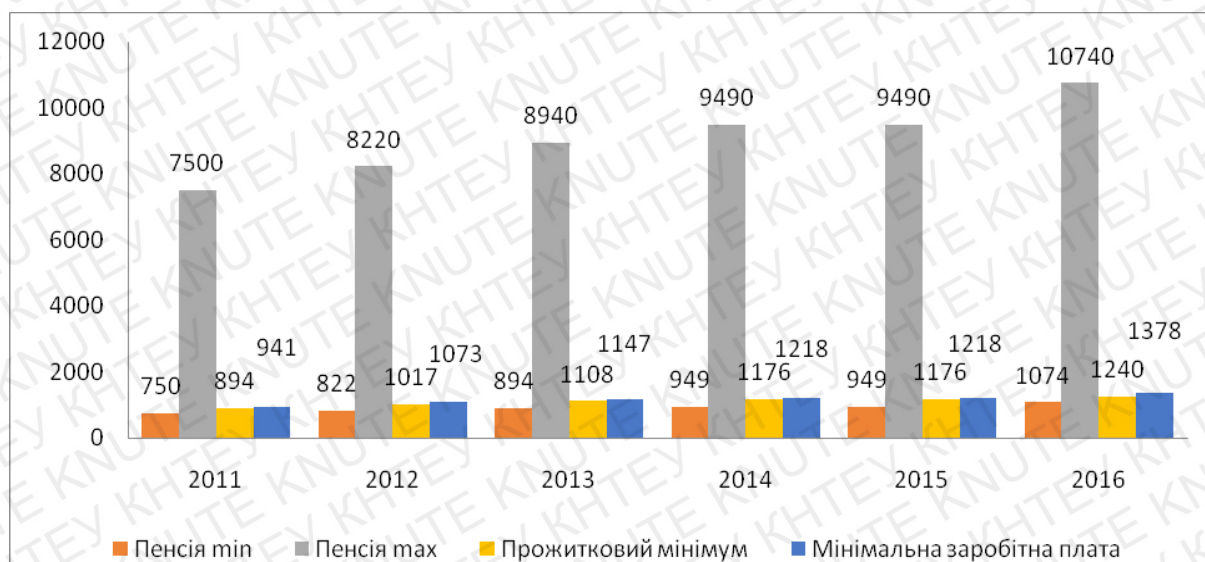
ДОДАТОК Ж

Роки запровадження пенсійних реформ в деяких країнах світу

Країна	Рік, в якому була розпочата пенсійна реформа.
Великобританія	1944, 1986-1988
Чилі	1980, 2010
Швейцарія	1985
Таїланд	1990
Австралія	1992
Італія	1995
Естонія, Білорусія, Киргизстан	1997
Росія	2001
Франція	2003

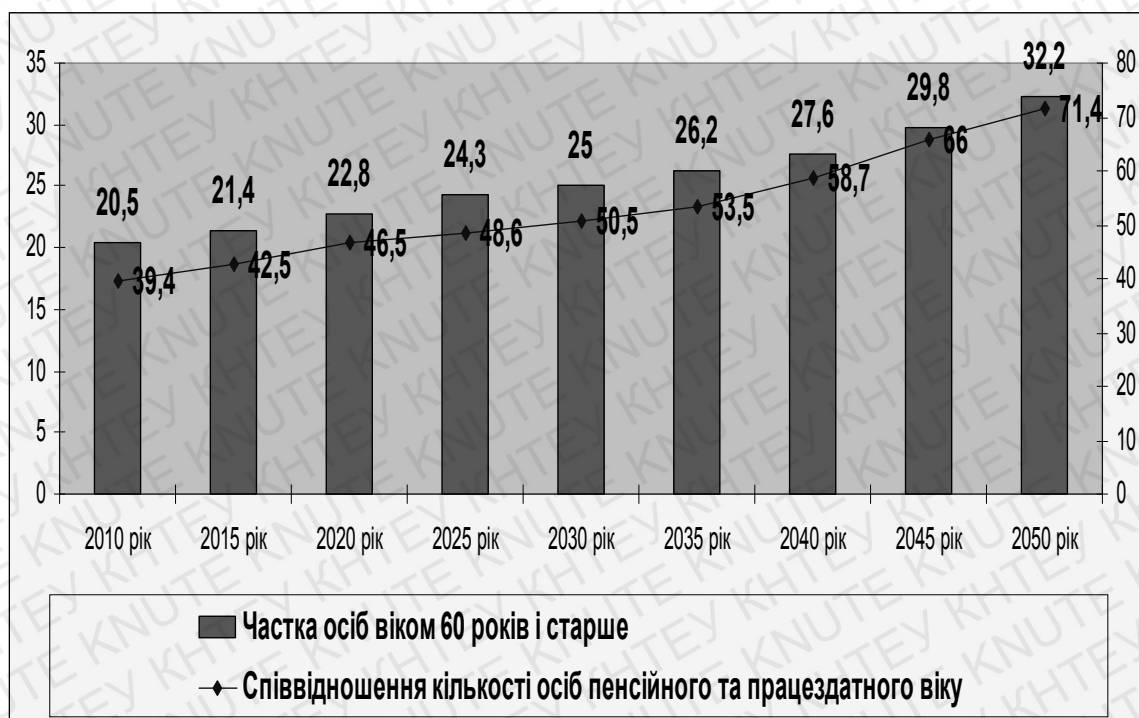
ДОДАТОК 3

Основні показники фінансової забезпеченості населення. [18]

ДОДАТОК К

Прогнозні показники старіння населення України до 2050 р., %

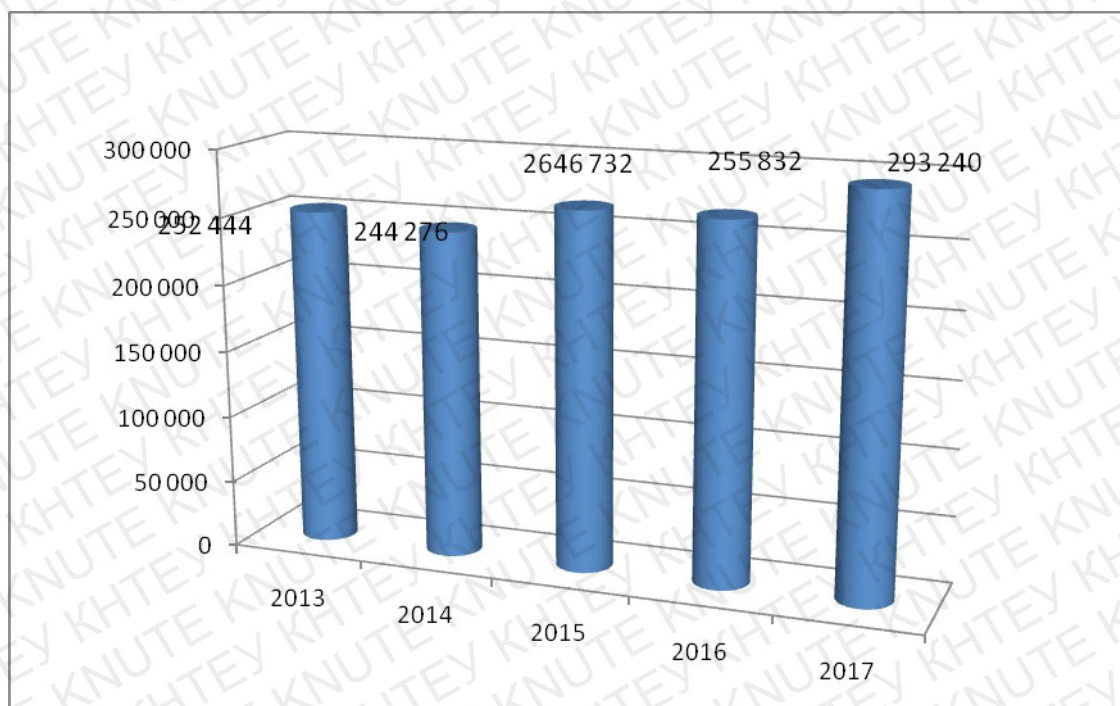
ДОДАТОК Л

Передумови успішної реалізації пенсійної реформи

ДОДАТОК М

Динаміка доходів Пенсійного фонду України за 2013-2017 рр

ДОДАТОК Н

Основні проблеми функціонування пенсійного страхування в Україні

